ژبه

له بابا ادمه تر دې دمــه

Ketabton.com

ډاکتر رحمت ربي زيرکيار، پوهاند څېړونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم: ژبـــــه له بابا ادمه تر دې دمه

لیکوال: ډاکټر رحمت ربی زیرک یار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لینده (قوس)، ۱۳۸۹ لمریز

زرخېزی (تَوزند اُکس)، کلیفورنیا، امریکا

انلاین چاري: مختاراحمد احسان – لراوبر کتابتون– http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـړليـــــــک

- ډالۍ --
- مننه--
- ننتوځ--
- ۱—ژبه له کومه راغله؟----------------------------
- ۲—د ځواب کاریکاتور:د ژبې د منشا بحث ولې تم شو ؟---------------
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسيان-----------------------
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وينه په لابراتوار کې--------------------
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې--------------------
- ۶—پښتو په ګوانتاناموکې او فارسي په ارګ کې-----------------
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان------------------------------
- ۸—د ژبې سیاسي اقتصاد:«په اردو يې ګټم او په پښتو يې ختم»------------
- پـــــا يلــــــه----------------------------------
- دوه ملـونــــه----------------------------------
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانين يې د ژبې په اکله مقررات لري---------------
- ب-هغه هيوادونه چې اساسي قوانين يې د ژبې په اکله مقررات نه لري ---------
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالــۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیر و: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف میندہ نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن میندہ کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکټر عبد الصمد حامد ته ډالۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوعګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څیړنې غښتلې کړې دي. د بېلګې په ډول، زما په دې کتاب کوتې کې د دهد وه پوښتنو زه لا زیاتې څیړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمی ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟(د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکټر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکټر عبدالصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړي پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان دا سې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی (واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹المریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننــــــــه

ښاغلي ورور ابراهیم نعیمي د ښته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهمیت په اکله زما خورې ورې پرتې لیکنې د کتاب په بڼه ټایپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټایپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهمیت په اکله زما د لیکنو ستره برخه ناچاپه پڼه ډیری (دوسیه، فایل) کې غلې شوې وه (یو اځې دوه لیکنې مې په دې سرلیکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې»، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پایله‌نوې او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهیم نعیمي د تخنیکي، کلتوري او پوهنیزو هڅو مننندوی یم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاینه یې کوم. تود دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلو اکه کلتوري دېره!

ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/**۱۳۸۹**المریز

زرخېړۍ (تَو زند اُکس)، کلیفورنیا، امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــــتـوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده .

دا کـتاب د ژبې بـېلا بـېلې ديـني، ازلـي(ذاتي)،تاريـخي-پرمختيايي، ،هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقـتصادي څنډې څيړي، په بـشري ټـولنـو کې د ژبـې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کـومـه راغـله. بله غټه پوښتنه داده چې که د ژبـې تکاملي پرمخـتيا (اِيوليوشنري ډيولپمينټ) واقعـيت وي، دغـه عـمـليه به نوره په کومه خـوا روانـه وي او پـخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کـوم پړاو ته ورسيږي؟ ! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نږدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايـيږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه واى، دينونه به ناشونى واى، انسانان به يو بل ته پرديان واى، ...بې له ژبې به استعدادونه پټ واى او فکرونه به شړ واى. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيورى دى. په دې کتاب کى به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشـنا شـي.

په دې کتاب کى سربيره په ډالۍ،مننې، نتوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوي دي. لومړي پړکى د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکى د ې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کى د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړى و. دريم څپرکى زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر۱۹۹۲ زييز) را چاپير دى چى په صحنه کى يې احمد شاه بابا ،پښتو بابا محمد ګل مومند، ويداند (علامه) سيد جمال الدين افغان،رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کى د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيـږم چى د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي اداروکې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کى په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کى د پښتو په چلن رڼا اچول شوى ده. په دى پړکي کې اروابناد وزير محمد ګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معـرفي شوى دى چى د ژبـې په سياسي اقـتصـاد پوهـيده. په شپـږم پـړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستورى) معرفي شوي دي او په څنګ کى يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چېن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کیدنې ته ګوته نیول شوې ده. او وم پړکی د ژبې او عقل په اکله په یوه مهمه عربي مقوله پیل کېږي چې د ژبپوهنې ډاکټر نیکولس اُستلر پرې د خپل پنځه کتاب سریزه پیل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سیاست (د ژبې د معیاري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې پـه کې انځور شـوي. په اتم پـړکي کې په بـرتانوي پاکستان کې چې د افغـانستان پـه خـاوره يې خېټه اچولې ده او د پښتـونخوا سره استعـماري چلن کوي، د پښتو ژبې سیاسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نیولې ده چې په پښتونخوا یانې افغانیه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هویت سازۍ کې اغیزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاریه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه میـنده چې د قدرت پـه قـلمرو کې د برخې خـاونده شـي. په پایله کی مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افـغـانستان کې د ژبـې د کـړکېچ د حـل لپاره مې خـپلې ماتـې ګـوډې سپا رښتـنې وړاندې کړې دي.

ګوندې زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کې د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانیزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼاکې د حل لار ولټوله شي. وروري به کوو، حساب تر منځ. «له کوره او کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه !» افغانان باید د نورو ملي ټولنو له واقـعـیتونـو نه نـوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زیـیز کال په پسرلي کې د اسلامي ایران ولسمشر مـحمد خاتمي د ایران په شمال کې د ګورګیانو غونډې ته په وینـا کې په دې ټکي ټېـنګار وکړ چې: «دریـن دنیـا نـمی تـوان از کـثرت صـرف نـظر کـرد.» ولـولئ: رحمت ربی زیرکیار، ملي ستم، ملیت او خـراسـان. خـپرووونکی: د پښـتـني کلتـور د ودې ټولـنه-جرمني، د خـپرونـو لړی ۱۲. چـاپـځـی: ملت پریـس، لاهـور. د چـاپ کـال: ۱۳۸۰ لمریز/۲۰۰۰ زیـیز، ۱۱۹ مـخـونه، دلـته ۲ مـخ

دسمبر /۱۲ /۲۰۱۰= ۲۰ لیندۍ (قوس) /۱۳۸۹ زرخېړې، کلیفورنیا، امریکا

ډاکټر زیرکیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تردې دمه «په علم کې خوراکلک مشکل» دې پوښتنې ته دځواب میندل دي چې ژبه د کومه راغله؟ تر اوسه انسانان یوائینی ژوی دي چې دوینا پیرزوینه پرې شوې ده. که له یوې خوا ژبه لوښی «وسیله» ده د پوهاوي راپوهاوي (افهام وتفهیم) لپاره، نوله بلې خوا ژبه ترون او غوټه ده د پیژاند (هویت) لپاره. دوسیلې په ډول د ژبې وظیفه اسانه شوې ده. نن ناشونې نه ده چې دامریکې له راکې غرنه یو امریکایي په انګریزي ژبه د سپین غر دیو پښتون سره په پښتو ژبه دهمزمان الکترونیک ژباړې په برکت مفاهمه وکړي بې له دې چې دواړه د یو بل ژبې زده کړې وي.

خو خبره د ژبې په هویتي – احساسي وظیفه کې ده ، او په یوه مشخصه سیمه کې د ژبې د سیاسي اقتصاد په ساحه[1] کې ده. هغه ولس چې خپل دولت یې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري. عموماً ملي ژبه دولتونه زیږوي، او بیا دولتونه رسمي ژبه ټاکي.

«قوة الانسان فی عقله ولسانه.» دډاکټر اولستر[2] دپنډ کتاب سریزه په دغه عربي مقوله پیل شوې ده. (اوستلر، دلفظ امپراتوري: د ژبې یو تاریخ، نیویارک اولندن: هارپر ۲۰۰۲)

یوسل ودوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۸۲ ز) کال کې، په پاریس کې د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دې نه شپږ کلونه وروسته په (۱۸۷۲ ز) کال، په لندن کې دلغت پوهنې ټولنې (فیلولوجیکل سوسایټي) عینې لار غوره کړه. د یوې پیړۍ لپاره د ژبې دپرمختیا په اکله بحثونو ته پاټک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ ز) کلونو کې، د ژبې د منشأ (پیل) او پرمختیا به اکله غلي شان بحثونه پیل شول، او ډیر ځلې به ورسره یوه بښنه هم مل شوې وه. پایله دا شوه چې دغه غلي بحثونه غلي پاتې نشول، بلکه دیوه درانه او اوږده وربښت په شان یې په تیرو (۳۰) کلونو کې د مضمونو، کتابونو او غونډو خوړونه راوویستل. اوسني په بحثونو ډک او منډلي حالت څه ناڅه انارشي (ګډوډي او خپل سري) رامنځته کړې ده چې په پایله کې یې ښایي ځینې خلک دپخواني حالت خوبونه ووینې، اود ژبې
د منشأ او پرمختیا په اکله دبحثونو بندیز غوره وګڼي؟!

دچارپوهانو ډیره کیسان په دې اند دي چې ژبه اساساً یو ځانګړې بشري استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه (ارکیالوجي)، عصبي تن پوهنه (نیوروفیزیالوجي) او په کمپیوټري ماډلونو کې پرمختګونو غټو او کله ناکله

---

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاربنودنو ته لارپرانیستلې ده. کریستن کینیلی[4] په خپل وتلي کتاب کې د ژبې د منشأ په اکله اوسني بحثونه راغونډ کړي دي

لیکواله دعلوموتجربه کاره ژورنالسته ده اوله کمبریج پوهنتون نه یې په ژبپوهنه[5] کې ډاکترۍ ترلاسه کړې ده. ددې کفایتونو په مټ لیکواله ددې لایقه ده چې خپل کتاب (نن په علم کې دخوراکلک مشکل) په حل راوڅرخوي[6]

ژبه نژدې یو «غیري قابل بیان معجزه» ده، تو پیرنلري چې له کومې څنډې نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښی(وسیله) ده چې انسانان یې له سپیره ډاګ نه راوویستل تاریخ یې هسک کړ، اوموږته یې ددې وس راکړچې فکروکړو، دغه ډول څیزونه په تصورکې انځورکړواوخپل مجرد[7] فکرونه په خورالیرې واټنونوکې د یوبل په پوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) کې وکاروو. خوکوټلې پوښتنه دا ده چې پخپله ژبه له کومه راغله؟ ! ! په دې اکله دوه نظریې شته

لومړی نظریه هغه یوه ده چې دامریکې دوتلي ژبپوه نوام چامسکي[8] له خوا راوتلې ده اوله کلونو راهیسې برلاسې ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکي په اند:

۱- ژبه یو ځانګړی بشري استعداددی

۲- ژبې دانسانانو په پیدا ینبت[9] کې کلک سیمونه غځولې دي.[10]

۳- ژبه دخپلو اجرأتو لپاره مخکې له مخکې ټاکل شوي(ازلي) ګرامري قواعد لري. په بله وینا، ماشومان ګرامري جوړښت په اکله ذاتي یا اذلي پوهه لري، اودغه ګرامري قواعد په ټولو بشري ژبو کې خوندي شوي دي. دغې ذاتي یافطري[11] پوهې ته جهاني ګرامر[12] وایي. دنړۍ د ژبوتو پیرونه دانسانانو په مغزوکې دنصب شوو مشخصاتو[13] په څیرپراته دي. دپوهاند چامسکي په اند، دانسانانو ماغزه د شعوري او ادراکي فکر چینه ده. دلته ادراکي عملیې[14] رواني دي چې په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیراوتحلیل، حافظه.... اوتصورراڅرخي. خوکیدای شي چې انسانان

---

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages

[5] - Linguistics

[6] - The hardest problem in science today.

[7] - abstract

[8] - Noam Chomsky

[9] - genes

[10] - Hardwired into our genes

[11] - innate

[12] - Universal grammar

[13] - Parameter settings in the brain

[14] - Cognitive processes

[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وی. دپوهاند چامسکی له دغه ډول نظره سړی داسی پوهیږی چی د ژبی تکاملی مفکوره لږترلږه دشک لاندی ده. دلیل یی دادی چی د ژبی دتکاملی پرمختیالپاره لاتراوسه داسی کلکی نښی نښانی[16] نه دی میندل شوی چی دډیرو زمانوپه اوږدوکی د ژبی منشأ وښیی. په بله وینا ، مشکل دادی چی پخوانئ وینا (لومړی لفظونه یا لومړئ وینا) جسمي نښې نښانې (فوسیلونه) نلري.

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختیا (ایولوشنري ډیولپمنټ) را څرخي.

د ژبې د منشا د میندلو لپاره د ادراک پوهانو ، ژوندپوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17] څیړنې د سړی هیله غښتلی کوی چی د ژبی تکاملی پرمختیا به یو وخت راجوته (برسیره) شی. په دی اړوند کی د کریستین کینیلی کتاب[18] (لومړی ټکی: د ژبی د منشأ ګانو لپاره څیړنه، نیویارک ۲۰۰۷) ګټور معلومات وړاندی کوی. په دی کتاب کی لیکوالې کلکه هڅه کړی ده چی د ژبی دتکاملی پرمختیاتنسته راوسپړی، او په دی رڼا واچوی چی څنګه د دغې پټینې (قشری) عملیی په اوږدوکی یو غږیدونکی ژوی[19] راوتلی دی. بیلابیلی تجربی (لکه داشاروپواسطه دبیزوګانو وینا ، دتوتیانو ادراک ، په بیزوګانو کی دشمیرنی او ګرامر استعداد ، او په دولفین[20] کی ځان پیژندنه)[21] موږ دیته رابلی چی د ژبی د رامنځته کیدلو په اکله په خپل نظر کی بدلون ته چمتو شو. داسی معلومیږی چی ژبه زموږ په جینونو[22] کی د نا ثا پی، اریانونکی او ښتون له لاری نه ده زیږیدلی بلکی دیوی تدریجی عملیی په اوږدوکی رامنځته شوی ده چی جسمی، عصبی او کلتوری نوښتونه پکی شامل دی.

اوس انسانان کولای شی چی د کمپیوترونو نړیوال جال ته ورننوځی، او دیو څو تڼیو په ټومبلو سره د معلوماتو په نړی کی وګرځی، او د نا اشنا خلکو سره په یوه داسی کچه راشه درشه (مراوده) کی اخته شی چی یو څه وړاندی یی چا تصور نشو کولای. د بریښنا ییز جال (کمپیوترنیټ) راویستل په تخنیکی پرمختیا کی یو محیرالعقول ټوپ و.

خو په عینی حال کی دغه اریانوونکی پرمختیا دیو غټ او پخوانی څه سیوری و. د هغه څه سیوری چی موږ ورته ژبه وایو. په واقیعیت کی ژبه تر هر څه د مخه او ستره معلوماتی شاهراه[23] ده یانی ژبه (نړدی لومړی واقعی نړی)[24] ده. ژبه

---

[16] - Fossils

[17] - Animal researcher

[18] - The First word

[19] - Talking animal

[20] - Dolphins

[21] - Self-awareness

[22] - Genes

[23] - Information highway

[24] - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دي چې هرڅوک ورته لاړلري (مخ ۳).
ليکل يوډول فوسيل(نښه، علامه) ده. ليک موږته دهغو ژبو په اکله يوڅه ويلې شي چې پخپله ليک کې ثبت شوي وي. پخپله ليکل شپږزره(۲۰۰۰) کلنه مخنيه(سابقه) لري(مخ ۵). ژبه غيري جسمي، معنوي موجودده، له دې امله الفاظ ډبرين، کلک موجوديت نشي لرلی. خود انسانانو په وجودکې د ژبې سره اړوند جسمي غړي د ژبې په تکاملي عمليه رڼا اچولی شي. ماغزه، ژبه، مري، سږي، پزه او وړه ژبه (الکي ژبه) ټول «دقيقاً د غږ په توليد کې شامل دي»[26]:
د انسان په وجودکې پاسته نسجونه[27] زر له منځه درومي. وروسته له اوږدې زمانې، انسان په دې بريالی شوی دی چې د ژبې سره داړوند وفوسيلونو چاپونه(اثرونه)[28] پيدا کړي. هغه چاپونه چې دلرې پخوانيانو هډوکو پرېښي دي.
خود انسان دککرې کچه(اندازه) يا د ورون هډوکې د ژبې د پرمختيا په اکله زموږ پوهه همدومره غښتلې کولی شي.
د انسان دلرې پخوانيانو د هډوکو د فوسيلونو د چاپونو (اثرونو) اندازه موږته نشي ويلای چې لومړی غږ[29] کله ويستل شوی و. دغه چاپونه يا اثرونه موږته نشي ويلای چې لومړی ټکی يونوم و(لکه څرمن، زمری، تيږه)، يوصفت و(لکه ګلالی، غورياليِ، توريالی)، يوفعل و(لکه څښل، خوړل، وهل، ځملاستل، ځغاستل).... او که يو امرو(لکه ودانګه، وڅښه، وخوره). زموږد پخوانيانو هډوکې موږته نشي ويلای چې لومړی غږ چا ويستلی و يا چا اوريدلی و.
ايا ژبه د ځان سره په غږيدلو[30] پيل شوه، او که د ژبې اساسي فطرت دادی چې اړيکمنه[31] ياني ارتباطي وي؟
خبرې(محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانو ته اړتيالري. سړی څنګه يو داسې ژبه خلق کولای او راويستلی شي چې په عيني وخت کې يې بل سړی په مطلب پوه شي؟ په بله وينا، که يو سړي ژبه(لومړی وينا) راوويستله، هغه د خپلې وينا په مطلب پوهيده. هغه دوهم سړی چې لومړی اوريدونکی و، د لومړی وينا کوونکی په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: وينا خود شفر(رمز) په شان وه. (هغه رمزو چې پخپله وينونکی يې کيلي لرله او پرې پوهيده)، هغه اوريدونکی د شفر کيلي څنګه مينده کړه. هغه کيلي چې دوينا ډکون(متن، مطلب) راوسپړي[32]؟ فوسيلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ویلای. کوم آینشتاین[34] به هم پیدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختیا ته یو اځنۍ ارت او برلاسی نظر واچوي. دلغتونو او جملو ډیرې پخوانۍ منشأګانې را برسیره کول دیته اړتیا لري چې یو شمیر بیلا بیل علوم، په سلګونو ژمنوال(متعهد) او زیرک چارپوهان، او یو شمیر سترګور او اوږدفکره وګړي[35] ګډ کار ته ملا وتړي.او ګډ معلومات را وباسي. په دې پوهیدل چې ژبه څنګه پیل شوه، هغې ټکنالوجۍ ته اړتیا لري چې «تیره اونۍ را وتلې وي، او هغو تجربو ته اړتیا لري چې پرون اجرأشوې وي.»[36]

دلته وینو چې د شفر کیلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زیر شو ، دیته به مو پام را وګرځي چې ښایي بیله ژبې به انسانان یو وبل ته پردیان وای: بې له ژبې به انسانان د یو بل په احساس نه پوهیدلای، بیله ژبې به د یو بل په ګټه نه پوهیدلای، بې له ژبې به یې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به یې فکرونه شړ وای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دینونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاریخونه ورک وای!

یو غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختیا واقعیت وي، دغه عملیه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختیا به کوم پړاو ته ورسیږي؟[37]

ډاکټر کریستین کینیلي «لومړی وینا»[38] په نوم کتاب وروستنی وینا نه ده. په دغه سرلیک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې یې نوم ویستلی دی[40]. داسې بریښي چې د «لومړی وینا» په نوم کتاب کې، ژبې ته یو اځې د وینا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله د کتاب لیکواله ډاکټر کریستین کینیلي کاږي چې وینا د ژبې لپاره «حیاتي» یانې زښته ډیره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه د لاسونو په خوځولو او د مخ په څیره کولو[43] کې

---

[33] - Fossils

[34] - Einstein

[35] - Visionary individuals

[36] - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

[37] - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

[38] - The first word

[39] - sign language

[40] - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

[41] - speech language

[42] - crucial to language

[43] - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غځېدلی ده لکه په غړونو[44] کی چی خوندی شوی ده. بنا یی ژبه به په لومړی پړاوکی د علامت ژبی په څېر رامنځته شوی وی، او وروسته به یی د غږ ژبی او وینا ژبی په څېر پرمختیا کړی وی. اوس هم وینو چی لاسی حرکتونه زموږ په وینا کی اوبدل شوی دی. د زیاتو معلوماتو لپاره ولولی د امریکی په اوکلند پوهنتون کی د ساه پوهنی د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبی اړیکی په هغو انسانانو کی هم لیدل کیږی چی حمله(سکته) پری راغلی وی، یانی(ستروک ویکتمز)[46] وی. سکته وهلی انسانان د وینا قدرت له لاسه ورکوی چی افوزیا[47] ورته ویل کیږی. په دغسی حالت کی هغوی نه یوازی دا چی په راشه درشه (مراوده، کمونیکیشن) کی مشکلات لری، بلکه دا هم ورته ډېره سخته وی چی معلومات رده بندی[48] کړی، په یاد کی یی وساتی او تنظیم یی کړی. د ډاکټرې کریستی کینیلی په کتاب(لومړی وینا) کی یو پام وړ پوښتنه خوندی شوی ده: څه به پېښ شی چی که یو بیزو چی علامت ژبه[49] یی زده کړی وی لومړی ځل یو بل بیزو وویني چی په عین اندازه یې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخي پایله دا شوه چی په علامت ژبه کی د دواړو همسویه بیزوګانو ترمنځ راشه درشه(مراوده) ونشوه، بلکه پرځای یی د دواړو ترمنځ د «علامت چغو جګړه» راپورته شوه:[50]

دا تجربه یو ځل بیا په سړی کی دا فکر غښتلی کوی چی ژبه یوه انسانی ځانګړتیا ده.

یونانی تاریخ پوه هیرودت[51] لومړی انسان برېښی چی نژدی دوه نیم زره کلونه وړاندی به یی د ژبپوهنی[52] یو غټ ټکی ته ګوته نیولی وی. دغه شان مصری واکمن، فرعون سمیتیکاس[53] (۶۶۴ تر ۶۱۰ قبل المیلاد) لومړی سړی برېښی چی څه د پاسه دوه نیم زره کلونه وړاندی به یی د ژبپوهنی ډېره ترخه تجربه بشپړه کړی وی. هیرودوت(۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

---

[44] - vocalizations

[45] - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

[46] - stroke victims

[47] - aphasia

[48] - categories

[49] - sign language

[50] - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

[51] - Herodotus

[52] - Linguistics

[53] - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

المیلاد) په مصرکی دخپل سفرپه اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبرشو. په هغه تجربه چی دفرعون سمیتیکاس په امربشپړه شوی وه. هیرودوت کاږی چی دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې او پټ ځای کی دیوالونه راتاوکړل او په دی ډول یی له بهرنی تماس نه گوښی او بیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغو هلکانو له خولی را ووځی د انسان د ژبی پیل(منشأ) به وی او د نورو ژبو لپاره به کیلی وی. د تاریخپوه هیرودوت په وینا په انزوا کی ساتل شوو هلکانو په فریگیان[54] ژبه کی دډوډی لپاره لفظ (بیکس)[55] را وویست.

فریگیا داوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا(مکدونیا) دجنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی دیونان، بلغاریا او یوگوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیا دیونان په شمال کی دیوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریگیانو[56] په لرغونو وختونو کی په مکدونیا کی ژوند کاوه. هغوی په پیل کی دبروگیس[57] یا بریگیس[58] په نومونو یادیدل. وروسته دفروگیس[59] او بیا د فریگیس[60] په نومونو یاد شول. دا هغه مهال وچی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. دتروی[61] دښاری دولت په مهال ځینی فریگیان دتروجانو په ټلگرتیا[62] او حمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکی د داردانیلس په شاوخوا کی لرغونی ښار وا و د تروجن جگړی[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبی دمړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې او فریگی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لاتراوسه داهم نه ده جوته شوی چی فریگیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری[65] ته ورغلی وی او ددغی واکمنی سره به یی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

---

[54] - Phrygian

[55] - Bekos

[56] - Phrygian people

[57] - Bruges

[58] - Bryges

[59] - Phruges

[60] - Phryges

[61] - Troy

[62] - Trojan allies

[63] - troy

[64] - Trojan war

[65] - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې اټکل کيږي چې هتيت واکمنې به له نن نه دري زره دوه سوه(۳۲۰۰) کلونه وړاندې د دولس سوه(۱۲۰۰) قبل الميلاد په شاوخوا کې خوبيالې شوي اومرګونې شوې. هو، په دې سره ويل کيږي چې فريګيا[66] د هتيت په خاوره کې رامنځته شوې وه، اودفريګيا دولت په اتمه(۸) قبل الميلاد پيړۍ کې راجګ شوی و. فريګۍ ژبه د شپږمې زيږيز پيړۍ پورې يانې نږدې دديارلس سوه(۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندۍ پاتې شوې وه. په بالکان کې فريګيا ن په يوناني مکدونياکې مدغم شوي وو. د يونان لرغونې حماسي شاعر هومر[67] (اتمه يااووه مه قبل الميلاد پيړۍ) په خپل ايلياد[68] نومي اثرکې تروجن جګړې ته ګوته نيولې ده. تاريخپوهان وايې چې هومرشاعرو، نه مورخ. له دې امله د نوموړي له خوا وړاندې شوي تاريخي معلومات بايد په احتياط سره وکارول شي، که څه هم ځينې تفصيلات يې د لرغون پوهانو(ارکيالوجستانو) له خوا منل شوي دي. فريګيانو يوه اينډو-اروپايي[69] ژبه ويله، او هغه پټې(الفبا) يې منلې وه چې اصلاً فونيشيانو[70] راويستلې وه. پخپله فونيشي پټې دوه ويشت(۲۲) توري لرل چې له کنعاني وزمه ياسينايي وزمه ژبې[71] نه راوتلې وه. د کنعاني وزمه ژبې پټې لومړنۍ غلي(صامت، بې غږه) الفباوه. کنعان ياسيناپه اتلسمه(۱۸) يااووه لسمه(۱۷) قبل الميلاد پيړۍ کې د مصريانو له خوا نيول شوې وه. که د کنعاني وزمه ياني مخکنۍ کنعاني ژبې پټې ته يو ځغلنده نظرواچوو، وبه وينو چې په اصل کې له مصري تصويرليک[72] نه راوتلې ده. په لنډه وينا: د مصري اغيزپه مخکنۍ کنعاني ژبه[73] پريوتلې و، مخکنۍ کنعاني ژبې په فونيشي ژبې اغيزاچولې او او فونيشي ژبې په خپل وارسره فريګۍ ژبه[74] تراغيزلاندې نيولې وه.

د فرعون سميتيکاس رڼونکې اوغونې زيګوونکې تجربې ونښودله چې که څه هم ماشومان ځانله(منزوي) پريښودل شي، هغوی کولی شي چې په خپل منځ کې ژبه راوباسي. يوناني تاريخپوه هيرودوت له دغې تجربې نه دې پايلې ته ورسيد چې انسانان د خبرو داستعداد سره زيږيدلي دي. د فرعون سميتيکاس له تجربې راهيسې،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا ه شول او په دې ارمان و وچې که د فرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو د ې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه راوباسي، موجودو ژبو ته به څو مره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه (**۲۵**) وړاندې په نولس سوه اتیا (**۱۹۸۰**) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه و موندله:

دفرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې د اخل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت (**۲۸**) کلونه وړاندې په (**۱۹۷۹** ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوی واکمنۍ په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلګونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډېرې ماتې ګوډې ژبوزمه څیرې پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوی ناشوني و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، د یو بل په محدودو اشارو او څیرو پیښو یې ژبنی ودانی پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلی و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره توپیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیزنه لاره. د ساند ینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروي اتحاد د چار پوهانو د مشورې په واسطه تیروتل. شوروي چارپوهانو ورته ویلي و وچې «ګوت املا» (فینګر سپیلینګ)[81] دې

---

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځی کی وکارول‌شی. ګوت املا د ویناژبې پتې یانی الفباد ساده اشاروپواسطه انځوروی. ګوت املاپه واقعیت کی لاس پتې ده چی دلاس دګوتو داشارو له لاری دټکی(لفظ) توری(حرفونه) ښیي. دبیلګی په ډول:
توری تمثیلوی، خورلاس(دلاس تلی اوټولی ګوتیA دلاس موټی یا سوک د
توری ښیي، داشاری ګوته اومنځنی ګوته چیB ولاړی اودیوبل په څنګ کی) د
توری معرفي کوی، بی له غټې اوکوچنی Vولاړی اوله یو بل نه لری وی د
توری په نښه کوی[82] Wګوتی نه دری نوری ګوتی ولاړی اوله یوبل نه لری د
دپخوانی شوروی اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چی دنیکاراګوا دکڼوماشومانو په ښوونځی کی دی ګوت املا وکارول‌شی، ګټوره نشوه. دلیل یی داوچی کڼو ماشومانو چی دالفاظوفکرنه لاره[83]، څنګه به په پتې(الفبا) پوه شوی وای. دتدریس ناکامی ستراتیجی کانه ماشومان دی ته اړ کړل چی پخپله لاروباسی اودخپلی ژبی ابادی[84] په خپلولاسونواومخونو هسکه کړی. دماناګوا ښوونکی په دی پوه شول چی کڼوماشومانو خپله ګډه ژبنی راشه درشه رااوویستله – هغسی راشه درشه(مراوده) چی پخپله ښوونکی پری نه پوهیدل. دانوڅه وو؟!
له نن نه دوه ویشت(۲۲) کلونه وړاندی د(۱۹۸۲ز) کال په نیمایی کی، دنیکاراګوا دپوهنی وزارت دامریکایی پوهاندی جودی کیګل[85] سره تماس ونیوچی په شمال ختیزپوهنتون کی د ژبپوهنی چارپوهه وه اوپه نیکاراګوا کی رامنځته شوی انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندورکاوه. هغی ته بلنه ورکړل‌شوه چی دنیکاراګوا په مرکزمناګوا کی دکڼوماشومانودښوونځی معما راوسپړی. پوهانده جودی کیګل هلته لاړه اووروسته له نږدی دری اونیویی دلس کلنواوتنکوماشومانودعلامت ژبی دشفرکیلی ومیندله. هغی سوکه سوکه دنوی علامت ژبی ګرامری نظام هم راوسپړه اوپه دی ډول یی دامریکی دنامتوژبپوه پوهاند نوام چامسکی نظریه لاپسی راجوته(څرګنده) کړه چی«دګرامربیالوجی»[86] ورته ویل کیږی اوپه مغزو کی پرته ده. دامریکی په رودایلیند کی په براون پوهنتون کی د فلسفی پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] د ژبپوهنی په پوهاندی جودی کیګل باندی نیوکه کوی اوپه

---

[82] - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

[83] - Concept of words

[84] - Linguistic structure

[85] - Judy Kegel

[86] - biology of Grammar

[87] - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکی د امریکایي لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسي (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زییز کال د اکتوبر په میاشت په نیویارک ټایمزکی خپورکړی و ، او په هغه کی یې د نیکاراګوا د کڼو ماشومانو په علامت ژبه رڼا اچولی وه). لاورینس اسبورن کاږی چی د ژبی د اصالت لپاره په ماشومانو باندی د فرعون سمیتیکاس[89] بوګونکی تجربه ، نن سبا یوازی هغه څوک زغملای شي چی « د جوزیف مینګیلی ضمیر» ولری:[90]

" Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment." (Lawrence Osborne, "A Linguistic Big Bang", New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټرجوزیف مینګیلی(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کی د ادولف هیټلرپه مهال د اوشویتخ په اجبارتون کی[91] په بندیانو ، په ځانګړی توګه په غبرګونو[92] طبی تجربی کولی. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهی چی متأسفانه د پوهاندی جودی کیګل په ضمیریی نیوکه نه ده کړی.

دفلسفی پوهانده فیلیشا اکرمن لیکی چی که د ژبپوهنی پوهاندی جودی کیګل[93] په نیکاراګوا کی د خپل تجربوی ښوونځی کڼو ماشومانو او تنکوځوانانو ته د امریکی علامت ژبه[94] ورښودلی وای ، هغوی به د نوروکڼوسره د راشی درشی یانی مراودی وسیله درلودلای. په دی ډول.د پوهاندی فیلیشا اکرمن په وینا.ژبپوهاندی جودی کیګل لکه چی «ښکاری»د ذکرشووکڼو «دبریالیتوب امکانونه شنډکړل». [95]

ژبپوهانديِ جودی کیګل[96] نه غوښتل چی د نیکاراګوا په تجربوی ښوونځی[97] کی « اصلی بومی ژبه شنډه» کړی.[98]

دامریکی نامتوژبپوهاند نوام چامسکی[99] هم د نیکاراګوا تجربه یوه اتثنایی «طبیعی» تجربه وګڼله.[100]

---

[88] - Osborne

[89] - Psammeticus

[90] - Nazi concentration Camp Auschwitz

[91]- twins

[91] - Kegel

[94] - American sign language

[95] - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

[96] - Kegel

[97] - Bluefields

[98] - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهاندی جودی کیګل په وینا کی(چی د «اصلی بومی ژبې» وژل یی نه غوښتل) موږ اتکلووچی د راشی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟! ۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیرکیار د زرخیرېو ښار، کلیفورنیا، امریکا

---

99 - Chomsky

100 - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱ می ۲۰۰۸ زییز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې می لیکلي وو چې له نن نه یو سل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۶۶ زکال) کې، په پاریس کې
د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکتر حامد رانه د جون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکرشوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دړه وتړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې چورلیز(محور) جوړ کړی دی.
یو امریکایي ټولنپوه لیکلي وو چې څیړونکي (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لړوډ یریوشان ګامونه پورته کوي. ما د ځواب د میندلو لپاره داسې لار غوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پیړۍ په ګاونډیو پیړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غوړونیسم او بیا پخپله په نولسمه پیړۍ کې فکري اوښتنو ته راوګرځم.
«ډیر پخوا انسانانو، ژوو او پیریانو[101] ټولو به یوشان راشه دارشه کوله. بیا یو څه پیښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یو بل سره په بیلا بیلو ژبو وغږیږي. خو هغوی هغه «پخوانی ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»[102]

دا هغه افسانه ده چې د چایینی[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، اولوستونکو ته د دې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموزو څنډو په کتارو کې پاپې واخلي. چایینی سورپوټکي اصلاً د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پیړۍ کې وشړل شول، په مونټانا او

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2,fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونو کې یې واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنۍ لیکنه کې کاږي چې دغه افسانه یې له جې ینګ بلډ هیندرسن[105] نه اورېدلې وه چې په برکلۍ کې د کلفورنیا په پوهنتون (یو.سي.بي) کې د بومي امریکایي مطالعاتو پوهندوی و. پخپله الفورد چې په پورتني پوهنتون کې په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټر پوهیدونکی[106] و، د ډاکټرۍ څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعوري کې د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهني ارتباط، دوراګاهي) په ژوروا ړیکیو راڅرخیده. واټن پوهنې یا ذهني ارتباط ته د مانا جریان[108] ویلی شو چې بې له وینا چلیږي. یانې واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یا هغه ذهني اړیکتیا ده چې واټن (فاصله) او وینا[109] پکې نه دي شامل.

د سورپوټکو په قبیلوي پوهه کې د هغه واقعیت تصور غلې شوی دی چې لوستونکي د بن جمین لي وورف[110] ګنني (فرضیې، هیپاتیزس) ته بد رګه کولی شي او هغوی ته له «عدن باغ» نه د لومړي انسان (ادم بابا) د ویستلو او «د بابل برج» د ناکامید لو انجیلي کیسې وربه زړه کولای شي؟! بن جمین لي وورف (۱۸۹۷-۱۹۴۱ زکال)[111] د شلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې هغه وتلی امریکایي ژبپوه وچې ګنني (فرضیې) یې په شلمه پیړۍ کې د ژبپوهنې د بحثونو د یره توده ساتلې وه. د بن جمین وورف په اند، هغه ډول چې انسانان غږیږي د هغه په فکرا غیزې اچوي، یعنې د ژبې جوړښت[112] د انسان پوهه (ادراک)[113] د اغیزې لاندې نیسي.

په بله وینا په یوه کلتور کې د ژبې جوړښتاکې چې همهغه کلتوردي نړۍ څنګه ویني. په ساده وینا، د انسان نړۍ لید[114] د هغه د ژبې په جوړښت کې غلې شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثر د هغه له مړینې (۱۹۴۱ زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲ زکال) کې په دې سرلیک خپور شو: ژبه، فکر او واقعیت (۱۹۵۲ او بیا ۱۹۲۴ زکال)[115]:

پوهاند جان بیسل کارول (۱۹۱۲ تر ۲۰۰۳ زکال) امریکایي تربیوي ساه پوه، څېړونکی او ژبپوه وه. د غه شان ولولې د پوهاند پیټر رالینس اثر:[116]

---

104 - Alford
105 - J. Youngblood Henderson
106 - pre – doctor student
107 - telepathy
108 - flow of meaning
109 - Speech
110 - whorf
111 - Benjamin Lee Whorf
112 - Structure
113 - cognition
114 - world view
115 - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
116 - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Gen eration theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټر رالینس د انګریزی او امریکایی فلمی مطالعاتو پوهاند ، او فلم جوړوونکی و. اوس متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لی وو روف د خپلی مړینی پوری(۱۹۴۱ ز کال) هغه ټکر کړولی وچی په (۱۹۲۰ لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کی د علم او دین ترمنځ چلیده. د اسی بریښی چی د غه عالم به د دین او علم په همسا زی او انډولتوب کی لګیا وه.
لویدیز د خپلو ژبو د جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجی(د علم په استعمال) کی ستر ګامونه پورته کړی دی. د دی په مقابل کی امریکایی سورپوټکو د واقعیت د روحیی عناصرو سره راشه درشه(کمونیکشن) لرله ځکه چی هغوی په خپلو ژبو کی د ځانګړی غیر لویدیز استعداد خاوندان وو. نوموړی عالم په دی عقیده وچی هسک ښښتن په کایناتو کی ځانګړی مقام لری. بن جمین لی وو روف په خپل فکر کی پروت تشنج په دی ډول ارام کړچی د لویدیز فکر په محدودیت رڼا واچوی.
بن جمین لی وو روف د فیلسوفانو په هغه اوږده لړی کی ولاړ دی چی له جرمنی ایمانویل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر ۱۸۰۴ ز کلونه) نه تر امریکایی رالف والدو ایمرسن[118] (۱۸۰۳ تر ۱۸۸۲) .... تر امریکایی ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲ تر ۱۹۱۰ ز کلونو) پوري تولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لی وو روف باندی په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو[121] اغیز کړی و: یو یی فرانسوی انتوان فبری دی اولیویت[122] (۱۷۴۷ تر ۱۸۲۵) و ، او دوهم یی جرمنی مکس میولر[123] (۱۸۲۳ تر ۱۹۰۰) و. مکس میولر هغه نامتو ختیز پوه وچی د سانسکریت، لغت پوهنی(فیلالوجی) ، او د هندی دینونو سره یی ځانګړی علاقمندی لرله.دی په مقایسوی ژبه، دین او افسانه پوهنه[124] کی د غټ لاس خاوندو. فرانسوی فبرې دې اولیویت لیکوال، شاعر او غږساز(کمپوزر)و. د هغه انجیلی او فلسفوی تفسیر پوهنی[125] په ډیروپټ ګرانو[126] (مخفی ګرانو ، سری ګرانو) اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چی د زاړه انجیل(تورات) لومړی سپاره[127] (پیل، خلقت، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړی. د غه تفسیر په دې مفکوره ولاړو چی د عبری(یهودی) ژبی پټی(الفبا) او د لرغونی مصر تصویری حروف[128] د یو بل سره اړیکمن دی.

---

[117] - kant
[118] - Emerson
[119] - James
[120] - Spirat and intuition
[121] - theosophists
[122] - Antoine Fabre d`Olivet
[123] - Friedrich Max Muller
[124] - mythology
[125] - hermeneutics
[126] - Occutltists
[127] - Genesis
[128] - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي له دی امله به فابرې دې اوليويت دفرانسوی واکمن ناپليون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غيری شخص»(خوشی سړی)[129] کنل شوی وی اودعيسويانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي. دجرمن فيلسوف ايمانويل کنټ[131] غټه پوښتنه دا وه چی«موږ په څه پوهيدلی شو ؟» ساده ځواب يی دا دی چی زموږپوهه درياضياتو اودطبيعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وايی چی داناشونی ده چی خپله پوهه د حد سی ماورای طبيعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوو اوغير تجربی، شهودی پوهی ته وروړسيږو. دايمانول کنټ دالهيات-متمرکزی مفکوری دخيړنی لپاره ووينی:[133]

کنټ «د ختيز سپيڅلی کتابونه» راوويستلی ووچی بيلا بيلو ختيزوعالمانو ژباړلی وو ، او بيافريدريش مکس ميولر رويستلی وو.[134]

پوهاند بيمال کريشنا ماتيلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغونې هندي- ساسکريتي فلسفې اومعرفت پوهنی(ايپيستيمالوجی) يوه وتلی علمی کوپړی وه، اوليکنی يی «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثردا و: (لفظ اونړی).[135]

داتلسمی پيړی په پای کی، دايمانويل کنټ لاندينی ليکنه را ووتله:«دين يوائی دعقل دبريدونو په دننه کی» ، ۱۷۹۳زکال.[136]

ددی ليکنی له امله يوحکومتی فرمان راووت چی ددين په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخيستل شی.

په دی سرليک«ژبه، فکراوواقعيت»[137] دبن جمين وروستنی ليکنه[138] په (تيوسوفيست)نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته يی هڅه کړی وه چی د ژبپوهنی الفاظ دهندی درويش ګری(تصوف، عرفان) دمقولو سره پيوند کړی(رالينس،

---

[129] -non - person

[130] -Pope

[131] - Kant

[132] - speculative metaphysics

[133] -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

[134] -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

[135] - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

[136] -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

[137] - language, mind and Reality

[138] - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰زکال، مخ۸۱). دبن جمین وو روف په اند یوګا[139] شعور ارتولي او روڼ کولی شي. که څه هم علم د بن جمین وو روف لپاره یو لوښی(وسیله) وه، نوموړی په هغو تکاملي نظریو کی شک لاره چی مروجو دیني ارزښتونو ته یې بلنه(چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وو رف همسازي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټر رالینس[140] په اند ،اصلاً کیمیاګر بن جمین وو روف ژبپوهنې ته کډوال شو په دې هڅه چې که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکې نه د کایناتو قواعد ووینې (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان وولولې:[142]

دشلمې پیړې په لومړۍ نیمایی کې وتلی کیمیاګر ژبپوه بن جمین لی وو روف، د ژبپوهنې سره د(۱۹) پیړې دمفکرینو د اثارو له لارې مخامخ شوی و ، او د ژبې سره پخپله د دغو مفکرینو علاقه مندی «واضحاً» په دین راتاوید له[143]

خو په نولسمه پیړۍ کی کینڼ ګرو انقلابی مفکورو هم زورومیند. د «کمونیزم»[144] تکی له نن نه یو سل اته شپیته(۱۲۸) کلونه وړاندې په(۱۸۴۰زکال) کې داروپا په سیاسي اصطلاحاتو کې ورننوت. دری.څلور کلونه وروسته کارل مارکس(۱۸۱۸.۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «دخلکو اپین»[146] وګانه:[147]

فرانسوی پیری جوزیف پرودو[148](۱۸۰۹تر۱۸۲۵زکلونه) چې انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و ، هیڅ دول قدرت، نظام او ملکیت یې نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکی تونګی ووهلی او د ډیرو سپوروستو غوشی یې پری وورول: « خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب(تزویر) دی او دروغجنی، خدای استبداد دی اوغربت،خدای شریر دی،تر هغه چی انسان محرابونو ته سرونه ټیټوی، بشریت به لعنتي پاتی وی.

---

[139] -yoga
[140] - Rollins
[141] - Esoteric Knowledge
[142] - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660
[143] - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.
[144] - Communism
[145] - karl Marx
[146] - The opium of the people
[147] - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.
[148] - Proudhon
[149] - Anarchist
[150] - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاچاهانو او روحانيانو مريي به وي.»[151]
په روم کې پاپ(دعيسويانو ديني مشر) په ګرندي او کلک ډول کمونيزم«ملعون» وګاڼه ځکه چې ټول نظام «په بل مخ اړوي».[152]
دنولسمي زيږيزې پيړۍ په نيمايي کې د(۱۸۴۸ زکال) په فبوري کې کارل مارکس او دهغه پانګه وال او فکري ملګري فريد ريښ اينګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵ زکلونه) «کمونيستي اعلاميه»[154] خپره کړه چې د سريزې لومړۍ جمله يې داسې پيل شوې ده: « دکميونيزم واهمې» يورپ نيولې دی. په دوهمه جمله کې يې راغلي دي: «زاړه يورپ ټولو قدرتونو يوه سپيڅلې ټلواله جوړه کړې ده چې دغه واهمه[155] ورنه وباسي: پاپ او تزار، ميتونيښ اوګيزو، فرانسوي افراطيان او جرمني پوليسي مخبران.» شهزاده ميترنيښ[156] (۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتريش واکيالي(دولتمدار) او ديپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کې و سوځيده، او پخپله وتښتيده. فرانسوا ګيزو[157] (۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوي مورخ او کلک ښيګيری[158] واکيالي و ، او هغه مهال چې دفرانس دبهرنيو چارو وزير و ، کارل مارکس يې په زيږکال ۱۸۴۵ کې دفرانسې څخه وشاړه.
دکمونيستي مانيفيست(اعلاميې) نه يولس(۱۱) کلونه وروسته په زيږکال ۱۸۵۹ کې دبرتانوي عالم چارلزډاروين[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دې سرليک :[160](دنوع پيل).
په دې کتاب کې ډاروين طبعي نړۍ داسې انځور کړې ده چې په بې پای مبارزه کې لګيا ده.په هغه مبارزه کې چې قوي پکې ژوندي پاتې کيږي، [161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوري ګوري شوه. کارل مارکس خپل يو ملګری فرد ينانت لاسال[162] (۱۸۲۵ـ ۱۸۶۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوري کې ليکي: « د ډاروين کتاب ډير مهم دی او د طبعي علومو ديوبنسټ په څير په تاريخ کې دطبقاتي پرځنګ[163] لپاره ګټور دی.» دډاروين د کتاب دلوستلو سره جوخت،

---

[151] - ...The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.

[152] - " The execrable doctrine called communism....is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6

[153] - Friedrich Engels

[154] - Communist Manifesto

[155] - Spectre

[156] - Metternich

[157] - Guizot

[158] - Right - Wing

[159] - Darwin

[160] - The Origin of species

[161] - survival of the fittest

[162] - Lassalle

[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګری فرید ریښ اینګلز[164] ته هم دچارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل: «دا دکلک پام وړده[165] چې ډاروین دنباتاتو او ژووپه منځ کې څنګه خپله انګریزي ټولنه پېژني چې دکارپه ویش، سیالۍ، دنووبازارونوپه رامنځته کولو، اختراعونو اود ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» دتامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوی اقتصادپوه وه. مالتوزخپل مهم اثرپه دې سرلیک راوویست:[167]
په دې کتاب کې مالتوزپه اقتصادي پرمختیابانديدنفوسودګڼدي زیاتیدلو اغیزد بحث لاندې نیولی دی.
دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دا اقتباساتو لپاره ولولی(هیسټري آف کووټیشنز)[168]. په نیو لیفت رویو[169] کې د والنتینوګیراتانا[170] دوینا له مخې چې دمارکس او اینګلزپه غورواثارو(لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یې حواله ورکړې ده، فرید ریښ اینګلز «دلومړي ځل لپاره د خپل سترمتوفي ملګري(کارل مارکس) نوم دچارلزډاروین دنوم سره ورغبرګ کړ.» فرید ریښ اینګلزخپل ملګری مارکس د ډاروین سره داسې پرتله کړی و: «لکه څنګه چې ډاروین دعضوي طبعیت د پرمختیا قوانین ومیندل، همهغسې مارکس دبشري تاریخ دپرمختیا قوانین ومیندل.» ولولی:[171]
فرید ریښ اینګلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کې هم تکرارکړی دی چې په ۱۸۸۸کې یې د «کمونیستی مانیفیست» (اعلامیی) په انګریزه ژباړه لیکلې وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا اودمرغیو اوبیزوګانودغږونوورته والی ته هم ګوته نیولې وه، اوداسې فکریې کاوه چې ژبې «په سوکه اوغیري شعوري ډول دډیروګامونوپواسطه پرمختیاکړې ده» [172]
چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال۱۸۷۱ کې راویستلی واوپه هغه کې یې دخپل لومړي کتاب(۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیرزیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانواونوروژووترمنځ توپیردانسان په دې ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوري سره ترکیبولی شي، اودغه غبنتلتیا یې دلوړفکربنکارندوی ده.

---

164 - Engels
165 - Remarkable
166 - Malthus
167 - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).
168 - History in Quotations, p.565, no.4
169 - New left Review
170 - Gerratana
171 -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)
172 - « Slowly and uncounsciously.....by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر مارتین لوتر کینګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امریکه کې هغه روڼ اندی دیني او روحاني شخصیت وچې له بل هرچانه زیات یې خپل دین د خپلې ټولنې د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکټر کینګ په امریکه کې د تور پوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، او د مدنی حقوقو د بې تشدده پرځنګ وتلی لاربنود و. ډاکټر کینګ شپږ پنځوس (۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصیلي دوره کې یوه لنډه لیکنه کښلې وه (مې – جولای ۱۹۵۲)، په دې سرلیک: دا زمویني ځوابونه، د نوي فلسفي تاریخ[174]

د دغې لیکنې د سرلیک دوهمه برخه (د نوي فلسفي تاریخ) د درسي کورس موضوع وه. ډاکټر کینګ کاږي: «لکه څنګه چې هامېلټن تشریحوي، د فلسفې محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی»[175]: محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوي چې په «چابکه جبرګرۍ»[176] زوراچوي او په دې ډول ازادي له منځه وړي. د درسي کورس موضوع (د نوي فلسفي تاریخ)، محصل کینګ ته د دې چانس ورکړ چې د دغه کورس د پای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کې په ایبي نیزر کلیساکې[177] خپل وعظ ته چمتو شي، په دې سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»[178]:

محصل مارتین لوتر کینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسي چې ولې د چارلز ډاروین نظریې د ټولنې غضب راوپاراوه:

۱- د چارلز ډاروین نظریه د بشر د نوعې د ثبات په اکله د رواجي تفکر سره ټکرلري.

۲- د ډاروین نظریه د هغه چاسره په ټکر کې راځي چې د انجیل په یوه تحت اللفظي کیسه باور لري (ښایي کینګ د لته په زاړه انجیل کې[179] په تورات کې لومړۍ سپارې ته ګوته نیسي چې جېنېزیس =پیل یا خلقت نومیږي).

۳- د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یاني پایان شناسي له کایناتو نه شړي.

۴- د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوي. په لنډه ډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نګه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او د علومو او دین ترمنځ جګړه راپاروي، نه د عقیدې او علم په منځ کې همسازي. بریښنا یزه چینه ولولئ:[181]

د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له ویرې، فرانسوي عالم ژان ژاک روسو هم د ژبې د منشأ په اړوند کې د تکاملي پرمختیا په خواکې په زاړه انجیل (تورات) کې د ژبې د خلقت[182] بحث ته هم غوړېنیولی دی، او په دې ډول یې له دینه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دین او علم ترمنځ تربګنې او ګوندې ته لاره پرانیزي.

---

[173] - Martin Luter King
[174] - Examination Answers, History of recent philosophy
[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology
[176] - rig(g)ed determinism
[177] - Ebenezer Baptist church
[178] - The challenge of communism to christianity
[179] - Genesis
[180] Teleology
[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)
[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زيېزه پيړۍ کې فرانسوي فيلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲-۱۷۸۷) هم په خپل پير کې د ژبې د تکاملي پرمختيا په بحث کې يو، وتلی استازی و. که څه هم هغه يو سياسي متفکرو، ښايسته ښه اندازه وخت يې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله ليکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپيره ده، خپل دريځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو يو لرغونی ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دېخوا ګرځي. کله چې نارينه او ښځې د يو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتياوې پوره کوي او بيا هريو خپله لاره نيسي. ميندې او زوزات ځانونه له يوه بله په ګړندي ډول خلاصوي، بيا خپله لاروهي، او يو بل نه پيژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د يو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به يې ويستلې چې له ژوونه يې زده کړې وې. څيرې پيښې به يې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډيرې کوکې (چيغې) او څيرې پيښې زده کړې، لومړي الفاظ يې را ويستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال را ووتله:[185]

د دې لپاره چې د دينې قدرتمندانو او مدعيانو له شورماشور او تاوتريخوالي نه ځان ليرې وساتي، ژان ژاک روسو داسې دريځ هم ومانه چې لومړۍ ژبه د هسک څښتن لخوا ادم (ع) ته ورکړل شوې وه. ياني ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختيا په نريو رسيو پاپې واخيستلې. ولولې د پوهاندې جين اتچيسن کتاب: د وينا زړی: د ژبې منشأ او تکامل، کيمبريج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۶:[187]

د يهودانو په سپيڅلي کتاب تورات يا زاړه انجيل کې لومړۍ سپاره «جېنېسيز»[188] نوميږي چې په خلقت (پيل، منشأ) يې ژبا ړلی شو. په انجيل کې بشري ژوند داړيکيو په څير پيل کيږي. هسک څښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند يې پکې ورپو که، او بيا يې د عدن باغ[190] ته ورننويست. په تورات کې د عدن باغ په ځمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سيندونه پکې بهيدل: دجله، فرات او دوه نور. له دينه سړی داسې پوهيدلی شي چې عدن باغ په اوسنی

183 - Rousseau

184 - Essay on the origin of language

185 - «Man`s first language is…..the cry of nature…. Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the repl ies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

186 - Creation

187 - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

188 - Genesis

189 - The Lord

190 - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبی عراق کی یانی په لرغونی میزوپوتامیا[191] کی پروت و. دعدن باغ په منځ کی دوه ونی ولاړی وی: دیوی نوم و «د ژوند ونه»[192] او دوهمه یی «دښه او بد دپوهی ونه» نومیدله[193]

هسک ښښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نږدی توگه لوا زادیوو نازاوه، اوموظف یی کړچی عدن باغ سمبال کړی او په ژوواو الوتونکو نومونه کیږدی. خو هسک ښښتن ادم(ع) له دینه منع کړچی ددوهمی ونی، یانی «دښه او بد دپوهی له ونی» نه دی میوه و خوری. ادم(ع) ځانله و. هسک ښښتن نه غوښتل چی سړی دی ځانله وی. له دی امله یی ادم(ع) خوبیالی کړ، او دهغه له اړخ (ښایی پوښتی) نه یی ښځه خلق کړه چی[195] حوا یی نوم و. په عدم باغ کی لومړي سړي اولومړۍ ښځی، یانی ادم(ع) اوبی بی حوا «دواړو لغړ ژوند» کاوه. بی له دی چی وشرمیږی.[196]

په دی ایت کی له غوښی[197] نه سړی وجود او نفس پوهیدلی شی. دلته د

« یووجود کیدنی» یا «یوروح کیدنی»[198] مطلب دپام وړدی: که څه هم پخپله ادم(ع) اوبی بی حوا امور او پلار نلرل، له دوه و نه دیوه وجود کیدنی یا روح کیدنی مطلب په تورات کی خوندی شوی دی. د ژبپوهنی له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) اوبی بی حوا دواړه لغړوو:[200]

ادم(ع) خپله میرمن بی بی حوا[201] ګڼله ځکه چی هغه «دټول ژوند موروه»:[202]

دزاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومی لومړی سپاره کی دشیطان تڅکی نه دی راغلی. خودا سی بریښی چی شیطان دمار[204] په شکل بی بی حواتیرویستلی وه. اوبیاد هغی دتیروتنی له لاری یی میړه ادم(ع) هم دشیطان په لوموکی ونښت. په نوی انجیل کی، یانی دعیسویانو په سپیڅلی کتاب[205] کی «لرغونی مار»[206] ته دشیطان او پلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh

[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیر مکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګرا وغولوونکي مار ته شیطان-مار[210] ویلی شو. شیطان – مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی د عدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دښه او بد د پوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان – مار بی بی حواته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی او د هسک څښتن په شان به په ښه او بد وپوهیږی. هغی له ذکر شوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی و یی خوری، او په ګډه سره د نوی تجربې خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. د میوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا د لومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړ وو. دواړه بوټو او ونو ته ورو ځغاستل او د اینځر په پاڼو یی ځانونه پټ کړل چی که هسک څښتن یی لغړ ونه وینی. یانی دلته وینو چی د لومړی ځل لپاره په هغوی کی د شرم او حیا احساس پیدا شو.
د هسک څښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پړه په شیطان – مار ورغورځوله. د دغی ګناه له امله چی د هسک څښتن امر یی مات کړی وا او د ښه او بد په توپیر کی ناکام شوی وو، دواړه (د بشر د استازو په څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (د بشر د ممثلینو په څیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او د بهرنی نړی په کړاو ونو اخته شول. د ادم(ع) او بی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. او دوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشر ځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او دده ورور ابیل د څاروو په ساتنه کی:[213]
کین قهرجن وا او خپل ورور ابیل یی وواژه. هسک څښتن کین وراټه.[214]
له کین او میرمنی نه یی یو ځوی پیدا شو چی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، او له ده نه میتوشایل، او له میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.
د ادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، او له ده نه اینوش[219] پیدا شو. د خلقت د سپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)
[208] - more cunning beast
[209] - Genesis 3:1
[210] - Satan - Serpent
[211] - Cain
[212] - Abel
[213] - «..... Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground. » (Genesis 4:2)
[214] - «You are cursed from the earth...... A fugitive and a vagabond you shall be on earth. » (Genesis 4: 8 – 12)
[215] - Enoch
[216] - Irad
[217] - Lamech
[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(**۱۳۰**) کاله ژوند وکړ. خوپه ورپسی دوه ایتونوکی(څلورم اوپنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته دادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی»:[220]

سیت یو سل پنځه(**۱۰۵**) کاله ژوندی و. وروسته دا ینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(**۸۰۷**) کلونه«ژوندوکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(**۹۱۲**) کلونه وی. (خلقت**۵**: **۲** تر **۸**).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221]و. دادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع)دکړوسی ایراد[222]کړوسی و. دلامیک ځوی نواح[223]نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. دنواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږسوه(**۵۹۵**)کلونه ژوندی و. دلامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(**۷۷۷**) کلونوته رسیدلی. «نواح عادل سړی و، دخپل وخت بشپړ[224]سړی و.» خو «زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک څښتن نواح یانی نوح(ع) ته ددغه فساددمخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی ډول جوړه کړی: اوږدوالی نږدی یو سل پنځوس ګزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشت ګزه، اولوړوالی پنځلس ګزه(دتورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، اودیرش کوبیته. هرکوبیت[226]مساوی دی په یونیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی دخپلی کورنی د غړو سره دهرژوندی موجودنارینه اوښځینه جوړی ځای په ځای کړی:[227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، دهغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت **۹**: **۲۸**تر**۲۹**). دهغه دری(**۳**) ځامن شیم، هم اوجافیت[228]له بیړی نه راووتل، اوله هغوی نه یانی دهغوی له زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه:[229] له جاکړنه وروسته دادنوح(ع) د زامنو کورنی وی، اوله هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh

[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah

[222] - Irad

[223] - Noah

[224] - Perfect

[225] - Corrupt

[226] - Cubit

[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

[228] - Shem, Ham, Japhet

[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال« ټولې زمکې(نړۍ) یوه ژبه لرله، یوه وینا»[230] له هغوی نه یو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې یو دومره هسک برج جوړ کړي چې څوکه به یې «جنت» ته رسیږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوم وباسي:[232]
خو هسک څښتن چې د چاد نوم ویستلو او غرور ړلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه ونیوله: داځل د جاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې د یوې ژبې په ځای د ډېرو ژبود رامنځته کولو له لارې. د ژبود ګڼ والي له امله خلک د یو بل په وینا نه پوهیدل. د پوهاوي د نشته والي پایله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو راچاپیره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چې:[233]
دتورات په ورپسې ایات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی «د زمکې په ټول مخ تیت کړل» او د هغوی د پروژې مخه یې ونیوله. په تورات کې د «بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. یوازې د بابل نوم[236] پکې ذکر شوی دی. دغه ځای چې پورتنۍ پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نومیده. بابل ښایي د هیبرو[238] یانې عبري ژبې یو ټکی وي چې د «مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابیلون[241] ته ویل کیږي. د لرغوني بابیلونیا[242] مرکز بابیلون نومیده چې د یوفرات او دجلې سیندونو په شاوخوا کې د اوسني عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلي تاریخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوي یې، او وبه یې لوبوي. له تورات نه واورئ:[243]
بابل برج له کیسې نه وروسته یوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجیل(تورات) کې پیل کیږي چې په تیرا، ابراهیم(ع)، سارا، اولوت راڅرخي:[244]

230- Genesis 11:1
231 - Babel
232 - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)
233 - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)
234- Lord
235- Tower of Babel
236 - Babel
237 - Babel
238 - Hebrew
239 - Confused
240 - Babel
241 - Babylon
242 - Babylonia
243 - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth» (Genesis 11:9)
244 - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې بريښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک څښتن د ژوو په ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کيسه کې يې د انسانانو په ژبه کې بدلون راوست. ياني ديوې ژبې په ځای يې ګڼ شمير ژبې راوستلې.

په عدن باغ کې شيطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه يې د خپلې وينا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه ميوه وخوري، د دغه نافرماني له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرنۍ نړۍ کې په زحمتونو واوښت.

د زاړه انجيل ياني تورات يو بله سپاره «شميرنه»[246] نوميږي. د دغې سپارې په دوه ويشتم (۲۲) سورت کې راغلي دي چې بلام[247] نومې پيغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې يو چيرې لاړ شي. خو هسک څښتن د دغه تګ سره مخالف و. يوې ملکې[249] په يو تنګ ځای کې د بلام مخه ونيوله، خر ملکه وليدله او په خيټه څملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر وواهه چې روان شي خو ور ته ګيله وکړه چې ولې يې وواهه. خور زيات ه کړه چې دی خو تل د بلام په خدمت کې و او کوم بل وخت يې د غسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک څښتن د بلام پيغمبر سترګې بيرته کړې. بلام ملکه وليدله او په موضوع پوه شو.[250]

لرغوني يهودي مورخ جوزيفوس فلاويوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زيږکال) په يوه واعظه کورنۍ کې زيږيدلی وا و پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله ليکنه[252] کې ويلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق يوه ژبه لرله»:[253]

جوزيفوس دي ته هم ګوته نيولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژووعينې ژبه کاروله

ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب ليدلی و، او نه يې نور انسانان ليدلي وو چې زده کړه يې ورنه کړې کړې وای.

ايا ژبه د دوی سره غبرګه زيږيدلې وه، که له هغوی نه مخکې يا وروسته؟! ايا بي بي حوا د هغې ژبې سره زيږيدلې وه چې ادم(ع) پرې پوهيده؟ ايا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ايا ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زيږيدلې وه، که سرچپه؟ ايا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ايا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهيدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وايي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه ليدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي. د اعمل چې ادم(ع) او بي بي حوا وروسته له ګناه نه له عدن باغ نه وويستل شول، داسې تعبيريدلی شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهيدل او دواړه

---

[245] - Satan-serpent
[246] - Numbers
[247] - Balaam
[248] - Donkey
[249] - Angel
[250] - Number 22: 21-35
[251] - Jasephus Flavius
[252] - Antiquities
[253] - All the living creatures had one language
[254] - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادووچې څه وکړي اوله څه نه ځان وساتي. که نه پرې پوهېدلای اوازادنه وای، نو بیا خو به بې ګناه وای، اوله عدن باغ نه به یې ویستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل الميلاد پېړۍ کې يوناني مورخ هیرودوت لیکي چې فرعون سامیتیکاس[255] دوه ماشومان په انزوا کې وساتل چې د ژبې منشا پرې معلومه کړي. یو څه وخت وروسته دغو ماشومانو «بیکاس»[256] په غږیو لفظ راوویست چې په فریګي ژبه[257] کې د «ډوډۍ» مانالري. فرعون دې پايلې ته ورسید چې فریګي لومړۍ يا اصلي ژبه ده.

دفرعون سامیتیکاس تجربه دوه ځلې تکرارشوه: دهوهېن شتاوفین دوهم فریدریک[258] د روم سپېڅلي امپراتورو. نوموړي عسکر، ديپلومات اوعالم واوويل کېږي چې په لاتين، عربي، فرانسوي، عبري، جرمني، ايټالوي اويوناني کې د رواني ويناخاوندو. دمنځنیو پیړیو په پیل کې دغه امپراتورهم دوه ماشومان په یوځانله ځای کې پرېښودل. مخکې له دې چې هغوی کوم لفظ راويستلي وی، دواړه مړه شول. له دېنه دوه سوه کلونه وروسته دسکاټلنډ پاچا شپږم جميز[259] (۱۵۲۷تر۱۶۲۵) دوه سکاټلنډي ماشومان بندي کړل. داسې بریښي چې هغوی به په نتيجه کې عبري ويلي وي.[260]

کلیساد پېړیو لپاره په دې باورشوه چې عبري[261] لومړۍ ژبه وه، خوپوهانوډېرو نورو سیالو ژبوته ګوته ونیوله. په پنځلسمه زېيزه پېړۍ کې مهندس اوعالم جان ويب[262] د چینایي ژبې په برلاستیاټینګاروکړ. دجان ويب استدلال داو چې له جان کړ(طوفان) نه وروسته انجيلي نواح[263] یانې نوح(ع) په چین کې کوز شوی و. چاينې ژبې ديوڅوپیړیو لپاره دلومړۍ ژبې مقام خپل کړی و. جوزيف ايدکينس[264] په خپله ليکنه کې(۱۸۸۷) کاږي چې چاينې ژبه باید د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امریکايي قاموس لیکونکی نواح وېبستر[266] چې یو بله (۱۷۵۸تر۱۸۴۳) په زېيزکال ۱۸۳۰ کې په دې باورشو چې یوه بله سیمیټک[267] ژبه یانې ارمایک[268] اصلي يالومړۍ

[255] - Sammetichus
[256] - Bekos
[257] - Phrygian
[258] - Frederick 2 of Hohenstaufen
[259] - King James 6 of Scotland
[260] - «Spak very guid Ebrew»
[261] - Hebrew
[262] - John webb
[263] - Noah
[264] - Joseph Edkins
[265] - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
[266] - Noah Webster
[267] - Semetic
[268] - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنۍ-اصلي ژبه وه. د نولسمی(۱۹) پیړی په دوهمه نیمایی کی د انګریزچارلزډاروین له تکاملی تحلیل نه وړاندی، د اسی فکربرلاسی وچی د قبل البشر موجودیت د نشتوالی له امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونی وه. د دغه ډول فکرپایله داشوه چی د ژبی لومړی ظهورټول تال په الهی الهام ودرید. لرغونی مصریان په دی اند وو چی د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړی وه. بابیلیانو یانی لرغونو عراقیانو هم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړی وه. نبو «دپوهی اولیکلو» خدای و. ولولی:[273]

د نبو نوم په تورات کی هم ذکرشوی دی[274] د هندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کی براهما[276] لومړی یا اصلی خدای دی. دخدایانو اودبشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چی سراسواتی[277] نومیده. دغه شان براهما له ځان نه دخپلی میرمنی په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یو یی ویشنو[278] نومیده چی ساتونکی یانی محافظ خدای و. دوهم خدای سیوا[279] نومیده چی ویجاړونکی[280] خدای و. دلته دپام وړټکی دوه دی:

«یو» براهمادخپلی میرمنی په خلق کولو کی تقریباً هغسی رول لوبولی و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چی هسک څښتن بی بی حوا خلق کړی وه.

«دوه» دبرهمااود دوه نوروخدایانو(ویشنو، اوسیوا) اړیکی څه ناڅه هغه څه ته ورته بریښی چی په عیسویت کی ورته یانی دری ګونتوب[281] ویل کیږی (پلار، ځوی، اوسپیڅلی روح). د براهما میرمنی سراسواتی بشرته ژبه لیکنه، اوهنرورکړل. دنولسمی پیړی په نیمایی کی انګریزچارلزډاروین دطبیعی تکامل نظرراوویست(دنوع منشأ). په ورته ډول، کارل مارکس اوفریدریښ انګلزدټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دی ډول: لومړۍ (ابتدایی) ټولنه، مریيتوب(غلامی)، فیوډالیزم، بورژوازی، اوکمونیزم

په مارکسیزم کی دین«دخلکواپین» وګڼل شو. دین دایډیالوجی، دولت، کلتور، قانون اوژبی په شان به بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسی جوتیږی چی دچارلزډاروین اوکارل مارکس تحلیلونو به د ژبی د منشأ په اکله مروجه

---

269 - Kenneally, op.cit, pp.19-20.
270 - Human experience pre- linguistic
271 - Thoth
272 - Nabu
273 - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).
274 - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1
275 - Hinduism
276 - Brahma
277 - Sarasvati
278 - Vishnu
279 - Siva
280 - Destroyer
281 - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یوسل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی د پاریس د ژبپوهنی ټولنی[282] د ژبی د منشأ او د یوی نړیوالی ژبی د رامنځته کولو په اکله بحث حرام وګاڼه! پخپله د دغی علمی موسیسی په وینا:[283]

پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمسترانګ د علوموا او الهاتو په اړوند کی کاږی چی که الهیات د علوموخیری پیښنی وکړی «یواځی د منطقی بحث کاریکاتور تولیدولی شی....»[284]

پای: ۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا، امریکا ډاکټر زیرکیار

---

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اړه خپل لیدلی خوب را وسپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اړه د ساه پوهنې څېړنو ته یو ځغلند نظر واچوم.په دري(۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسولیت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلې خوب په پوهیدلو کې نوکې اسانتیا راولم، (۳) د رټې(جدي) موضوع سره د حساسیت غابښونه یو څه پڅ کړم.
د ساه څېړنې پلار جرمن ژبې زیګموند فروېید[285] وايي:
«خوب لیدل مره وړ شعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډېر پخوا راهیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوی دی او د دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولی شي. اټکل ځلور زره(۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایي فیلسوف ژوانګزي[287] اټکل دوه زره دري سوه(۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: «نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که اوس یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو ملي انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288](۱۷۷۸ –۱۸۳۰) لیکي چې« موږ په خپل خوب کې دوه مخی نه یو.» اټکل یو سل(۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې(۱۹) پیړۍ په پای کې، زیګموفروېید د لومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي څېړنې پیل کړې.د نوموړي ساه پوه دغه څېړنې په یو کتاب کې خوندي شوې چې(۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فروېید په فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکې هیلې پټې شوې وي[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلې موني یانې بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې «د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289]- Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنې څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويديدلو (خوب کولو) کې تيرېږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خوډيرې ځلې داسې پيښيږي چې د خوب څخه د راويښيدلو سره سم، ليدلي خوب د هيرتيا سمڅې ته غورځول کيږي. په خوب ليدلو کې کله نا کله مره ورفکرونه د ويښ ژوند د واقعيتونو سره پوخلاکيږي. لکه د کمپيوتر د بڅرکي[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان د ويښ ژوند پټ معلومات خوندي کيږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډيره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان د ويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولي:[295]

خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵ = نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غتې برخې را څخه هيرې شوې نه دي، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملي ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې د ژوروالي د پاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې د ويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کيږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلی.

اوس به نو را شم زما ليدلي خوب ته:

د مزار شريف د (ترويږ غونډې) څخه يو سترګور، زړه ور او غوريالي شخصيت چې د روغې پوهې خاوند وه، را روان و. دی په فکرونو کې ډوب و او ځان يې کابل ته رساوه چې د احمد شابابا سره وويني، په چاريکارکې د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې را ووت، نو د هغه ځای د مامورينو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پيل شول. يو ځوان چې په چاريکارکې زيږيدلی او سترشوی و په هغه مجلس کې يو اځنی افغان و چې د (پښتو بابا) سره په پښتو ګړيده، او نوروشيراګانو، بيراګانو او چاراګانو ته به يې د بابا نغوړې (نصيحتونه) ژباړلې. د خوالې په پای کې، پښتو بابا د غه ښاغلي ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کور موودان!» ځوان ژباړن په ډير درناوي ورغبرګه کړه چې: «باباډيره مننه! زه (رام چند) يم، د (کومارچند) ځوی او د (چترام چند) لمسی يم. زمانيکه چې د کابل په چنداول بازار کې غوړوله (حلوا) او وروپسې تودنې (بخارۍ) خرڅولې ستاسې نوم په ډير درنښت سره يادولو.»

پښتو بابا که له يوې خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نو له بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷ کې په لرې خواکې (سيکوډيرۍ) پريښود له او د برې خوا په کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسی يې پښتو ټينګه وساتله. خو سرداران او همزادانو چې د پيړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دي، د پښتو سره پښتو ونه کړه!؟»

پښتو باباکابل ته راننوت او په پښتونستان واټ کې يې دمه وکړه. ناڅاپه يې سترګې په سيد جمال الدين افغاني

---

[293] - Chip

[294] - Conscious and unconscious mind

[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995

[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګيدلي چي په ډېرتلوار سره راروان و. ديوبل سره يي روغبړ وکړاودواړه خنګ په خنګ د احمدشابابا د ليدنې دپاره دارګ دکيږدۍ په لوري وررووان شول. دارګ دکيږدۍ څخه يوتنکي ځوان راووت. پښتوبابا پري ږغ وکړ: «بابکه ! نيکه موچيري دی؟» دغه ځوان چي محمد ځرګند نوميده په منډه کې ځواب ورکړ: «قتی قومای خودشسته !» احمدشابابا دخپل لمسي دځواب داوريدلو سره سم دارګ له خيمې څخه راووت، د دواړو سره يي په غاړه ستړي مشي وکړل، او ټول په ډېرتلوار سره دارګ خيمې ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سيمو مشران دخپل تاريخ سره جرګه شوي وو. علامه سيدجماالدين افغان ډېراندېښمن معلوميده. هغه په ولاړه کې احمدشاباباته وويل: «زه چي ژوندی وم نوځان مې (افغان) ونوماوه، خواوس چي مړيم ايرانيان مې ايراني ګڼي ! څه وکړم؟» احمدشابابا د ستر پوه سيد جماالدين افغان په حال ډېرخواشيني شو ، اوسمدلاسه يي پښتوباباته نغوته (اشاره) وکړه چي څه نظرلري. پښتوبابالومړی دعلامه سيدجماالدين افغان سره ډېرزړه سواندی وښوداوبيا يي احمدشاباباته خپل نظرداسي جوت کړ: «بابا ! که ويداند (علامه) سيدجماالدين افغان يوڅوټکي پښتوليکلای وای ، ايرانيانو به يي هويت نه وای يرغمل کړای. هسک ښنتن دی موږټول په نياو (انصاف) غښتلي کړي ! دپښتو سره پښتوکول دهرافغان ملي هويت ټينګولی شي اود دين ښکلا يي خوندي کولی شي.»

ويداند (علامه) سيدجماالدين افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چي دخبرلوڅ غوږن (باخبره) ،

سترګوراوبانډيسي څيړاند پښتوبابا په درانه ږغ وويل:

نوري ژبي زده کول که دي کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

دپښتوبابادشعرداوريدلوسره سم، احمدشابابادخپل بې کماله لمسي په لټي کې شواو زه له درانه خوبه راويښ شوم. ګورم چي په وړاندې مې دپښتوبابا (محمدګل مومند) په اکله دښاغلواسماعيل يون او همیش خليل کتابونه غوړيدلي دي. له بدي مرغې وينم چي لاتراوسه پوري دميرويس نيکه کوديان اواحمدشابابا کړوسيان له همدغې بې کمالي څخه الهام اخلي اودملي ژبې دغه سپکاوی په ډېري سپين سترګې سره د ژبنې تبعيض دنشتوالي په نامه هم خرڅوي.

هسک ښنتن دی هيڅ چاته ددې وس ورنکړي چي دټول افغانستان دملي هويت د ټينګولواغيزمن اوپوخ مورچل ړنګ کړي ! پای

زيرک يار ۱۹ / ۱۱ / ۱۹۹۲

داليکنه په مجاهد ولس (ناروې) او افغان ملت (يورپ) کې خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کي، وينه په لابراتوار کي!

دافغانستان ځينې سياسي هيوادوالان(سياسي اتباع) عملاً نه يوازې له دې نه ډه ډه کوي چې کلتوري هيوادوالان(کلتوري اتباع) شي، بلکې حساب هم نه مني. ځوک چې حساب نه مني د مساواتو په منلو کې يې هم شک دی. دايران پخواني ولسمشر محمد خاتمي اووه(۷) کالو نه وړاندې دايران په شمال کې دګرګيانو غونډې ته په خپله وينا کې په دې ټينګار وکړ چې:«دراين دنيا نمي توان از کثرت صرفنظر کرد» (ولولئ: زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان، لاهور، ملت پريس، ۱۳۸۰لمريز، اپريل۲۰۰۱ زيږ. خپروونکې: دپښتني کولتوردودې ټولنه، جرمنې).

دافغانستان مفکر، غيرتمن او فقير وزير محمد ګل مومند چې دکابل ښارپه(اندرابيو) کې زيږيدلی واو په اتياکلنې کې دهمدغه ښارد(بريکوټ) دسيمې په يوعادي ختين کرايي کورکې په حق ورسيد(۱۳۴۳لمريز، ۱۹۶۴زيږ)، په خپل يو شعر کې د نښې منځ ويشتلی دی:

نوري ژبې زده کول که دې کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

زماپه نيمګړې اند، په وروستنې شاهي اساسي قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر۱۹۶۴) کې دفارسي په ځای دري ټکی خوندی شو، ددې لپاره چې دشاهي کورنې لپاره اسانتيا راولي. شاهي خيل اودرباريان په پښتو کې امېږ(نالوستي، بې سواده)وو. په خپله پاچا محمد ظاهرشاه اودکورنې نورغړې يې دلږ زاند هويت په کړاواخته وو چې په ساپوهنه ياني سايکلوجي کې ورته[297](سرحدي سړی) وايي. بس پاچاغټ(چم) وکړاوځان يې له رسمي شرم نه په دې خلاص کړچې فارسي ته په اساسي قانون کې دري و وايي. دپاچا لپاره د رسمي شرم رفع کول مهم وو، نه دملي شرم. اوس خو افغانستان چې د(۹۱۱) له بخولې(فاجعې) سره جوخت پرې امپرياليستي سقاوي نازله شوې ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لاړل او دريمه سقاوي راغله.[298](دمسعوداو رباني سرک الطوايفي ته دوهمه سقاوي ويل کيږي، اپريل ۱۹۹۲ سپټمبر۱۹۹۲. ولولئ: سمسور افغان، دويمه سقاوي. دويم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ل،۲۰۰۱ زييز).

هغه مهال چې زه دبرلين په ازادپوهنتون[299] کې دواګپوهنې(سياسي علومو) استادوم، يوانګريزچې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره دهېپوهنې(ايتنولوجي) استاد و راته ځان راوپيژاند: ده دپروان

---

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړې سیمه کې ښایسته ډېر وخت په څېړنه تیر کړی و.(زه دلته د دغې سیمې نوم نه اخلم هسې نه چې چاته د سر و مال زیان ورسیږي). دغه څېړونکي د یو جومات د مُلا له خولې چې د بچه سقاو دوره یې لیدلې وه، یو شعر ټیپ کړی وه. زمانه یې هیله وکړه چې که د دغه مُلا د غږ له مخې دغه شعر ولیکم او بیا یې ورته په جرمني و ژباړم. همدغسې مې وکړل. د دغه شعر سر یز بیتونه داسې وو:

سقاو نو مې یو غل و جوړ کړی یې سره چل و

بسته پرې کو هدامان شو پارسیوانو خوبایي وه

څوورځې پاچاهي وه

سرداران په تصادفي لحاظ(په وینه) پښتانه وو، خو په ارادي(کولتوري) لحاظ ورنه د احمد شاه بابا یې کماله لمسیان جوړ شوي وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتور په څیر وو. وزیر محمدګل مومند به شلخیانو(لمبر بدلو) او په پښتو کې لټانو ته داسې نغوته (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردار کیږه مه! د پښتو سره پښتو وکړه!» د سترګه وراو غوږن(باخبره) محمدګل مومند په اند، باید ملي ژبه(د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملي پیژاند [هویت] په ټینګولو کې اغیزمنه ژبه) په ښونځي، پوهنځي، دولت او اقتصاد کې چلن پیدا کړي. د هغه د کشرور رعبد الکریم مومند په حواله داسې راغلي دي: یوه ورځ د محمدګل مومند سره په ایبکو(سمنګان) کې، د یو ملاقات په وخت کې د افغانستان پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په فارسي غږیده. خو محمدګل مومند ور سره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چې«زه په پښتو پوهیږم خو ویلې یې نه شم» محمدګل مومند ور غبرګه کړه چې:«صاحبه! زه هم په فارسي پوهیږم خو ویلې نه شم». ولولې زماد **۵۵** لیکنو ټولګه: زیرکي ویناوې. خپرندوی: پښتویون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پرېټینګ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته **۳۴۱** مخ، کولتوري امپېرتیا(بې سوادي) د دې وس لري چې د یوه ملت د ټولنیزې تنستې مزې وشلوي. د افغانستان یو غټ کړکیچ په هغه تو پیر را څرخي چې د سیاسي هیوادوال(تبعه) او کولتوري هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کیږي.

د هیوادوالۍ (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقي برید ونو کې خاپوړې کوي، په دې ډول چې څوک په سیاسي ټولنه کې شامل دي او څوک ورنه محروم. د کال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله **۱۳۰۲** المریز) کې د افغانستان لومړی لیکلی اساسي قانون(نظامنامه) راووتله. په دغه اساسي قانون او وروسته د افغانستان په هر لیکلي اساسي قانون کې هیوادوال (افغان تبعه) ته د دې موقع ورکړه شوې ده چې په خپله ټولنه کې د سیاسي هیوادوال(سیاسي تبعه) مقام ته ورسیږي. خو په افغانستان کې له بدې مرغې ټول ټال غیري پښتون سیاسي هیوادوالان کولتوري هیوادوالان نه

---

[300] - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کی کړکیچ په دی کی دی چی سیاسی هیوادوال ته حقوق خوند ورکوی خوله مسولیت نه ډه ډه کوی او په رسمی دولتی مقامونو کی په عمل کی ملی رسمی کفایت نه منی. په بله وینا ، په رسمی موسساتی ډګر(دولت) کی یوه ډله بشپړ امتیاز لری چی په دولت کی دخپلی ژبی(فارسی دری) انحصار ټینګ کړی او مقابل اړخ(اکثریت) له دی نه محروم کړی چی خپله ژبه(پښتو) عملاً لږترلږه د فارسی سره مساوی مقام ته جګه کړی.

ژبه له دی نه ډیره جګه ده چی یو اځی او یو اځی دپوهاوی(افهام وتفهیم) وسیلی ته راټیټه شی. د سپی غپل یا سونګیدل سړی په خطر یا خوښی پوهوی، خو د هغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان دمعنوی(غیری مادی) کولتور چینه ده، د زړه او فکر ارمانونه او رازونه په الفاظو کی رانغاړی او راتلونکو نسلونو ته یی رسوی. لکه په اینه کی چی د انسان مونه لید له کیږی، په ژبه کی د مغزو او زړه بی جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږی. هو ، ژبه دپوهاوی(افهام او تفهیم) لوښی هم دی.

د امریکی دنیواک په چاپیریال کی په افغانستان باندی په ورتپل شوی اساسی قانون(۱۳۸۲ لمریز، ۲۰۰۳ زیبیږ) کی «پښتو او دری د دولت رسمی ژبی دی»(ماده ۱۲)

دلته د(او)ټکی دکلک پام وړ دی. د «او» ټکی مساوی په «یا» نه دی. یانی د اساسی قانون دشپاړسمی(۱۲) مادی پورتنی جمله مساوی په دی جمله نه ده: پښتو یا دری د دولت رسمی ژبه ده؟! خو غیر-پښتون افغانان د رسمی دولتی وظیفی په اجرأ کولو کی له سپین سترګی نه کار اخلی، د اساسی قانون دشپاړسمی مادی په ذکر شوی جمله کی د «او» له ټکی نه سترګی پټوی، او په دی ډول په خپله رسمی ملی بی کفایتی څپونی غوړوی. به کال ۲۰۰۵ کی یو پښتون افغان امریکی ته د ژور نالیستی زده کړو لپاره راغلی و. ماټلفونی روغبړ او پیژندګلوی نه وروسته هغه وپوښته چی په کابل کی یی څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یی کړه چی د یولوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان د غه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. د غه لوړ مقامه فارسیوان افغان یو سیاسی هیوادوال دی چی حقوق خوندورکوی، خو کولتوری هیوادوال نه دی چی زړونه کوشیر کړی.

موخه(هدف) دا نه دی چی په دولتی ادارو کی یو مامور په یوه رسمی ژبه بسنه کوی؛ موخه دا نه ده چی په دولتی ادارو کی به ملی کفایت یا په دې ژبه کی ښو دل کیږی یا په هغه بله کی؛ موخه دا نه ده چی په دولتی ادارو کی دی ملی کفایت په کلتوری بی کفایتی او امتیاز و چلیږی. موخه دا نه ده چی په کلتوری لحاظ بی کفایته یا کم کفایته رسمی ماموردې ژباړن ولری، او په دې ډول دې ملی بی کفایتی د پیسود لګښت په واسطه تامینه شی.

موخه دا ده چی ځنځیرونه دی غوڅ شی. هغه ځنځیرونه چی ماشومان د ملی ټولنی له جوړولو نه محروموی، هغه ځنځیرونه چی د متقابل درناوی(احترام) او عملی ورورولی ارمان یی شنډ کړی هغه ځنځیرونه چی ملی پیژاند(هویت) او ملی شعور ته یی پاټکونه اچولی دی. کولتوری هیوادوالی(تابعیت) واقعی پوهاوی(افهام) ته ښه راغلاست وایی. هغه پوهاوی ته چی د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروی، متقابل احترام رامنځته کوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورورولی غښتلی کوی، اودملی ټولنی په جوړولو کی کو اند (فغال) رول لوبوی. په ملی ټولنه کی به هم د سیاسي-حقوقی هیوادوال (تبعه) چغه اوریدل کیږی او هم به د کولتوری هیوادوال[301] وروری به په حساب چلیږی تر هغه چی د سیاسی هیوادوال او کولتوری هیوادوال ترمنځ امتیاز پای ته ورسیږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کي

د پښتنو اکمنان(که زرين زي وو او که ختين زي، که برېښنا خيل وو او که تورتم خيل) عموماً ټول لږ، ډير په دي بي کمالۍ کي سرتيري وو چي په خپل دربار کي خپلي ژبي ته پاټک و نيسي او په خپل ټاټوبي کي د ملت د معنوي کلتور د اړه ماران شي. دغسي ناوړه اعمال نور د زغم وړ نه دي. شلخي تجربي ښيي چي شلخيان د پښتانه حيثيت نه شي ساتلی.
باچاخان د ننګرهار ولايت په يوه ولسوالي کي ميلمه شوی و. يوه سړي ورسره سټړي مشي په پارسي وکړل. په څنګ کي يو بل سړي ورته وويل چي باچاخان خو پښتون دی، په پښتو به دي ورسره سټړي مشي کړي وای. هغه خپل ځواب په دي ډول ورغبرګ کړ: زموږ غټان په کابل کي پارسي وايي. مافکروکړ چي باچاخان(فخر افغان) به لکه د نورو غټانو په شان پښتو پريښې وي او په پارسي به اخته شوی وي!
(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمريز هجری(۱۹۴۴ زيږيز) کي په کابل کي د پښتو ټولني له خوا چاپ شوی وه.
اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلي غلام حضرت کوشان د دي فرصت و مينده چي «د پښتو سره د ميني» له امله د (پټي خزاني) انګريزی ژباړه تکميله کړي. پټه خزانه په انګريزي ژبه کي هغه مهال په کابل کي چاپ(۱۳۵۸ لمريز، ۱۹۷۹ زيږيز) شوه چي رټلي نور محمد تره کي ارګ په پښتو چلاوه. په دي ډول ښاغلي کوشان ظاهراً د پښتو ژبي خدمت وکړ، په باطن کي به پري هسک ښتن پوهيږي. په افغانستان کي به چي د استقلال په جشن پسي جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کيده، نو د کابل ښاروال(پارسي ژبي افغان ورور) به د کاغذ له مخي خپله وينا په پښتو اوروله، خو په کابل کي به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتي روژه نيولي وه او ټولي ويناګاني به يي په پارسي کولي. دغه طرز العمل د اسي هم تعبيريد لای شي چي پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وه او فارسي د ارګ رسمي ژبه وه. په نورو الفاظو: د کابل ښاروال ښاغلي ډاکټر سهيل پښتو د کابل ښار په چاپيريال کي له ښاغلي عبد المنان دردمند زده کړه ترڅو د يوه افغان په حيث خپل ورسپارلی شوی رسمي تمثيلي وظيفه د پښتونستان په جشن کي سرته ورسوي، خو د «برادران ارګ» معذرت به داسي معلوميده چي د کابل ښاردوی بي پښتو کړي دی(عذر بدتر از ګناه!).
مکناټن[302] د اړتيا له مخي پښتو زده کړي وه ، خو برادران ارګ په خپل ارګ کي پښتو ته د اړتيا احساس نه درلود ، او چي په ارګ کي پښتو ته اړتيا نه وه نو د دربار په دولت کي به ورته ولي اړتيا وی! حميد کشميری په خپله«اکبرنامه» (۱۲۷۰ هجري سپوږميز کال) کي وايي:
شنيد اين سخن لات جنګي تمام که اموخته بود پشتو کلام

302 - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې دوزیرمحمد اکبرخان او مکناتېن ترمنځ د خبرو په جریان کې د مکناتېن له خوا د وزیرمحمد اکبرتیاری انځور شوی دی، او «لات» د لوړ[303] یا سردار یانی مکناتېن په مفهوم استعمال شوی دی(ولولی: غوث خیبری، «دبرنس او مکناتېن د وژل کید و پیښې» ، دعوت، پرله پسې ۷۲-۷۱ گڼه، د ۱۳۷۵ مرغومی، د سمبر ۱۹۹۲) .

اټکل څلورنیم کاله وړاندې په(۱۹۹۳) زیږیز کال کې یوه سپین ږیری پښتون د امریکې د (لاس انجلس) دښار په «افغانستان ږغ راډیو» کې مرکه لرله. (اوریدونکو به د ټلیفون له لارې پوښتنې او تبصرې کولې او د راډیو له لارې به یې ځوابونه اوریدل) . په ارگ کې د پښتنو د قومیانو یو لړۍ قومی(یو سپین ږیری سردار صاحب چې پخوا یې په کابل کې «کارهای فرهنگی و ادبی» سر ته رسولی وو) په افغانستان ږغ راډیو کې د پښتو («افغانی») په اوریدلو سره یوڅه بې حوصلې شو. «این مردفاضل»(سردار صاحب) هغه بل سپین ږیری افغان ته چې په «افغانی» (پښتو) یې په افغانستان ږغ راډیو کې توضیحات ورکول، په دې الفاظو واگوابنېده: «اغای(و) چې پوف میکنی ما نمی فهمیم، مردم نمی فهمند ، این رادیو مردم است و شما پوف کرده راهی استین».دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان د وگړو د اکثریت ژبه(پښتو) د «مردم» ژبه نه گڼي(«مردم نمی فهمند») ، او نرې احتمال لرې چې د سردار صاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمې ژبه وي او افغانی به د افغانستان غیری مردمی(یانی درباری) ژبه وي؟ ! ښاغلی «و» [«و» مې د پښتنو مره کچې د نوم د مخفف په څیر استعمال کړی دی] د سردار صاحب په ناروا غوښتنې «پوف»(پښتو) زندی کړه، خپلو خبروته یې په «رادیو مردم» کې په فارسی ادامه ورکړه، او د فاضل سردار صاحب په خپله ژبه یې د سردار صاحب شعور د حافظ شیرازی په دې شعر ټکور کړ:

پدرم روضه رضوان بیک خوشه گندم بفروخت

ناخلف باشم اگر منش به جوی نفروشم

(د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصرالله نیازی، «اهانت به پشتو و پشتون» ، ایینه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ،مخونه ۱۵۷ ـ ۱۵۸) .

اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په افغانستان کې څلویښت(۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زیږیز تر ۱۹۷۳). که هغه په کال کې یو ځلې(د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنی اختر او یا د لوی اختر په مناسبت) په پښتو وینا کړې وای، نو ډیر گومان کوم چې د اعلیحضرت صدراعظمانو، وزیرانو، جنرالانو، سفیرانو او.... به هم دغه لار خپله کړې وای او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنو د زده کړې عملیه په دربار کې له برمتي (یرغمل) څخه خلاصه شوې وای. په دربار کې د پښتو یرغمل کیدل او له دربار څخه بهر د پارسی وانو خویندو او وروڼو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د یو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملی ژبې پښتو په (پښتو ټولنه) کې رسمیت و میند ه

---

[303] - Lord

[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودرباراودربار دولت بالعمل پارسي ټولنه وګرځيدل. په دې عمليه کې دپښتانه بچيان په خپل هيواد، په خپل پايتخت، او په خپل دربار کې د بې پښتو شويو دربار خيلو په لاس بې پښتو شول. او دلرې پښتونخوا ديوه تکړه ځيرونکي په الفاظو «پښتون په دريم نسل کې ختم» شو. په پارسي وانو خويند وا وورونو چې غيرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه بايد له دوی څخه زده کړه وکړي. رټ (کلک، وتلی، جدي) پښتانه بايد هغو پښتنو ته کلکه پاملرنه وکړي چې د دربار په بازار کې يې پښتو خرڅه کړې ده او دلستوني ماران ګرځيدلي دي.

په شلمه پيړۍ کې افغانستان يو پښتون و زيړدرلود چې غيرتمن مسلمان او دتکړه فکرخاوندو. له دې کبله به روغه وي چې دپښتو (ژبې او پښتونوالي) په هکله دده نظر په لنډډول دروپيژنم:

«پښتو بابا» (محمدګل مومند) دکابل ښار په (اندرابيو) کې زيږيدلی او دده غښار د (بريکوټ) په سيمه کې په يوه ختيز کرايي کورکې داتياکلني په عمر په حق ورسيد (۱۳۴۳ المريز، ۱۹۶۴ زيږيځ). دې سربيره پردې چې وزيرو، اولسي ژوند يې لاره، دتکړه فکرخاوند و، او عمل يې له نظر څخه نه پټيده. وزير محدګل مومند وايي چې «دپښتو دترويج او تعميم دپاره په هرډول چې لازم او ممکن وي په يو منظم طور پښتو وخوځوله شي، پښتانه وينې کړي شي.» دلته د «منظم طور» ټکی د ډيرپام وړ دی. مفکرمحمدګل مومند داسې سپارښتنه کوي چې دپښتنو پوهان دې اهمې چارې لومړي، معمولي چارې وروپسې، او کيفي او ذوقي شيانو ته دې په پای کې پام وکړي پوهان بايد تر هرڅه دمخه «سمدلاسه درسي کتابونه» دښونځيو او مدرسو دپاره «تاليف او ترجمه کړي». په درسي کتابونو کې دې د زده کوونکو پام «دين، اخلاق، اداب، خپلو خصايلو او ملي خصايصو ته وشي. دماشومتيانه دې داشيان په زړه او دماغ کې ځای ونيسي، او دپښتانه بچي دې پښتانه شي». دپښتو بابا په اند دعلم د زده کړې لپاره مورنۍ ژبه ډير ارزښت لري. ځکه خو دی ټينګار کوي چې «علوم او فنون درست په پښتو واړوو». محمدګل مومند پښتانه بيزوګان نه ګڼي چې «په هرڅه کې به د نورو پيښې کوو». دی زياتوي چې «موږ بې نومه او بې نښې نه يو، ورکوټي ولس هم نه يو. موږ د اسيا په مينځ کې دنامه خاوندان يو.... اومهم جغرافيايي موقعيت لرو». محمدګل مومند په دې واقعيت پوهيږي چې «د فن او صنايعو له پلوه» پښتانه لويد يزو هيوادونو ته د زده کړې لپاره اړدي: «ځمونږ دين هم مونږ ته امر کوي چې (الحکمةَ ضالةَ المومن اينما وجده اخذه). خو پرته له دغه نه د دوی نور څه ته اړنه يو او نه ښايي چې په هرڅه کې د دوی پيښې وکړو... او د دوی هرڅه په پټو سترګو ومنو». محمدګل مومند د حکومت په ماهيت پوه دی او په ډاګه وايي چې « حکومت د بې پښتو ګي له امله اريان دی، او لاره يې ورکه کړې ده! او اولس د بې پښتو ګی له لاسه بې پته، خوار، زار او ورک دی؟ ټول د بې پښتو ګی په اورسوی يو...» اوس نو پوښتنه داده چې پښتو بابا (محمدګل مومند) «پښتو» څه ته وايي؟ دده په فکر پښتو که له يوې خوا د پښتو ژبه ده نو له بلې خوا د پښتنو د ژوند طرز يانې «پښتونولي» ده. «پښتو وييل، پښتو کول، پښتو چلول دی» او لکه «روح په کالبد کې» د پښتنو په ټولنه کې ارزښت لري. «پښتو دين، وطن او پښتانه اولس ته خدمت دی؟» د محمدګل مومند په اند «پښتو زړه وړتوب دی، ځکه پښتانه په دې خبره ايمان لري چې ګټه او تاوان، عزت او ذلت هرڅه د خدای نه دی. بې دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک څښتن ته په زاری دی چی پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله او ملک واکمن کړی، دکارسړی په کی شته کړی اودغی بدحالی نه نجات ورکاندی».
محمدګل مومند په دی فکرد ی چی دیوه ملت د ژبی لری اوبری دهغه د ژوند دبد مرغۍ اونیکمرغۍ سره اړوند لری. « که دیو ملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نوماناىی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال اوافعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک اوژوند یی بشپړ یانیمګړی دپردی اودبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅو چی محوه شی». په«لنډ» ډول:« ژبه دملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی سته ده».
ددغه اهمیت له کبله« ژبه باید وساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتود رستوا رینوته» ځواب ووایی. د مفکر محمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل اودبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاریاپه غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اودنوکرپه شان« کونډۍ ښتي. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خوسره له خپلوډیروهڅو، پښتوبابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».
(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډکی پښتواوپښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷ لمریز= م۱۹۵۸/۱۹۵۹؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر ۱۹۹۵، محمدګل مومند، دپښتود ژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(رښتیا) له خواپه لاهورکی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷لمریزچی ۱۹۳۸ زیږیځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱ـ تکړه پښتانه باید یوعلمی اوسیاسی سازمان ولری چی دمحمدګل مومند په وینا «پښتوپه منظم طوروځوځوله شی» او«پښتانه وینښ کړی شی». زماپه وړاندیزدغه ډول سازمان ته«دپښتوعمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غړوته وظیفه به داوی چی دپښتوسره پښتووکړی، په ملی ژبه پښتوتنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی بایددهغوافغانانو، په تیره دهغوپښتنو کړنوته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یاغیری شعوری ډول دملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلوپوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمي نصاب کې د دیني او دنیوي علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیا ده، ترڅو د افغان ملت ملي او دیني هویت خوندي شي او د زماني د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځي.
۳ – پښتو نه یوازي په دولتي میچن کې چلن ته کلکه اړتیا لري، بلکه په جومات کې هم باید غښتلې شي. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړې له کبله لولي. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شي. د پېښور په پښتو اکېډیمي کې د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوې ده. ودې شي چې د روغې ژباړنې په لوري ګټوره وګرځي؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دې د استاد حبیب الله رفیع سره خبرې وشي.
۴ – مسلکي اشخاص دې دې ته راوبلل شي چې په خپل مسلک کې په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسي کتابونه او نور مواد برابر کړي.
۵ –پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کې د تدریس ژبه وي ترڅو په دولت کې د کار او دعوا مود خدمت لپاره هیڅوک د ژبې د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمي کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزي په ښوونځي کې زده کړي.
۶ –د پښتو کلتوري.هنري اړخ یاني ټنګ ټکور (موسیقی)، ملي اتڼ، انځورونو، اوډرامو ته پاملرنه حتمي ده.
۷ .د دولت او حکومت مشران باید رسمي وېناګانې او مرکې په پښتو وکړي او په تړونونو (قراردادونو) کې دې د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شي.
۸ .د پښتو لیک یا لیک لارې یو کولو (املایي یوشان والی) ته کلکه اړتیا ده. که هر څوک په خپل سر د خپل کلي یا سیمې پښتو لیکي، نو د نورو لپاره به ناشوني وي چې د یوې پښتو پرځای «پښتوګانې» زده کړي. د هرچاخوښه چې یو ټکی څنګه تلفظ کوي، خو غټه خبره داده چې ذکر شوی ټکی په یوه شکل ولیکل شي. یاني: ویل یې ستا خو لیکل یې د ټولو !
د بیلګې په توګه «زموږ، زمونږ، څموږ، زمنګ، څمنګ» ټکو ته ستاسې پام راګرځوم: «زومږ»، «څموږ»، «زمنګ» او «څمنګ» هریو ټکی څلور (۴) توري لري او لیکل یې (د «زمونږ» او «څمونږ» په تناسب) لږځای اولږوخت نیسي، یاني د لیک لارې د اقتصاد له نظره اغیزمن دی. که د ټایب او چاپ لپاره د کمپیوټر د تورو دړه[306] په کارولو یږي، نو ګومان کوم چې د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وي؟ زه دومره وایم چې پښتو دې د کمپیوټر سره پوخلا شي. ودې شي چې په دې اکله د پښتو د ژبې او د کمپیوټر د متخصصینو له خوا اکلک او غبرګ ګامونه واخیستل شي.
۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زرترزره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړي او په بیلابیلو چاروکې دې ورڅخه نظریې او مشورې وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چا څخه دې ته ډېر اړ دي چې د زماني د شرایطو په کچ وینښ شي او د فکر په

---

[306] - Keyboard
[307] - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکي سيالۍ ته چمتو شي.

۱۰ –په اساسي قانون کې د يوې ژبې«ملي» يا «رسمي» حيثيت خوندي کول يو قانوني –رسمي ټينګار دی چې د دولت په اداري، تعليمي، اقتصادي، او تبليغاتو عملياتو کې د هغې ژبې د چلن لپاره د يو ليکلي سند اهميت لرلی شي. په اساسي قانون کې بايد پښتو د افغانستان رسمي ژبه وبلل شي او حکومت دې ته اړ شي چې په دغه لار کې عملي ګام ونه واخلي. خو که په عين وخت کښې «د پښتو عمل جرګه » فعاله نه وي، نو د اساسي قانون ټينګار به هغسي پنچر شي لکه پخوا چې يو ي تشې خبرې ته راټيټ شوي و.

که په پای کې زما څخه پوښتنه وشي چې په ټول افغانستان کې د پښتو په رسمي کيدا باندې په اساسي قانون کې ټينګار غواړم او که د پښتو چلن په ارګ کې؟ د تيرو ترخو تجربو څخه د زده کړې په مټ زما (زيرک يار) ځواب دا سي دی:

« زه پښتو په ارګ کې غواړم ځکه بې پښتوا ارګ د پښتو مرګ دی؟ !»

دربار (حکومتي مرکز) چې بې پښتو وي، نو پښتو به د رسمي کيدا په لوري له ټولنيز اتبار[308] څخه لويدلې وي او ډيره به ناشوني وي چې د دربار دفتر، مطبوعات، د زده کړې موسسې، بازار او نور راشه درشه[309] د ملي ژبې د پرمختګ لپاره روغ چاپيريال جوړ کړي شي.

پــــای

ډاکټر زيرک يار

د نومبر ۱۲، ۱۹۹۷ زيږ کال

---

[308] - Prestige

[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتاناموکي او فارسي په ارګ کي

سروکار د خلګو دی له ژبې د سرکار سره
کـلـه به غـریبه پښتـو ژبه د سرکار شي
(ګومان کوم دا روانښاد استاذ «ګل پاچا الفت» شعر دی. زیرکیار)

زما په اند ،ترنن پوری دوه پښتون ساپوهان د پښتو نازولی دی: یو یی پوهاند بها الدین مجروح دی چی د ساپوهنی او فلسفی په برید ونو کی د نیمی شپی لاروی شوی و ، او ما به ورته شپږ ویشت(۲۲) کالونه وړاندی د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښور کی غلي غلي شان امیرالمنورین وایه. د امریکی یو تیزفکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالونه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی وو چی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خودلو مړی ځل لپاره یی بهرنی سیاست د افغانانو په جهاد کی و مینډ. د دی لپاره چی د امریکی بهرنی سیاست له نږدی ووینې، باید اورورک[311] په خپله جهاد ووینی چی ځرنګه چلیده. په کال (۱۹۸۹) کی یی جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید او دی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یوروڼ اندی «منور» لاره خوهغه هم ووژل شو «او داسی نور».(ولولی زما دچاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک:« د نـوی سیا سـت الجبره»).[312]
دویم پښتون ساپوه ډاکټرماماوچی زه یی د ساپوهنی او پښتونوالی خان ګڼم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند اووتلی سړی ته هم وای. کیدای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا د پګړی سړی په شمار ګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۲) کالونه وړاندی د کال نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښورنه فرانکفورت ښار(د هغه مهال لویدیزجرمنی) ته کډوال شوم. یوځوورځی وروسته ډاکټرماماله ستوری له کولن ښارنه فرانکفورت ښارته زماد ستړی مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خواله کی، دلته دډاکټرمامادوه(۲) پوښتنی او زمادوه ځوابونه پام وړګڼم: ویی پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی د باچاخان په وینا «داد روس او امریکن جنګ دی.» ویی پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښورته لاړم او بیا د یوی میاشتی په اوږدوکی له پـیـښـورنه لویدیزجرمنی ته کډوال شوم؟ ورته ومی ویل چی له کابل نه مې تن راخلاص کړاوله پیښورنه مې

---

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(دا هغه مهال وچې نړدې شپږمیاشتې وړاندې د کال **۱۹۷۹** په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی وا و په پېښور کې هم سیاسي خیرات مخ په تود یدلو و). له نن نه اټکل اته دیرش(۳۸) کالونه وړاندې، د کال **۱۹۲۸**په شاوخوا کې ماد افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول«ماما» وو ایه. ده هم سمدلاسه په خوږې وناز ولم. دا هغه مهال وچې موږد واړه دلوید یزجرمني په ګویتې پوهنتون کې پوهیدونکی(محصلین) وو. له همهغې ورځې راهیسې زه یې خوږې یم او دی مې ماما. کله چې کبیرماما د ساپوهنې ډاکترشو، ماهم پریکړه وکړه چې خپل درناوی ورته په«ډاکترماما» وړاندې کړم. ډاکترماما (کبیرمرد ادخیل ستوری) یودیرش(**۳۱**) کالونه وړاندی، په زیږېږکال **۱۹۷۵** کې دکړنې د ساپوهنې دنړۍ والی ټولنی (انیټرنیشل اسوسییشن اف اپلاید سایکلوجی) غړیتوب لاسته راوړ.

ماد ډاکترماماستوری دری(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره»، «دهوښیارتیاتله» او«ژب ساپوهنه». دری واړه کتابونه په پیښور کې«دپښتونخوادپوهنې دیرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکترماماهغه پوهنیزکتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجی) دپښتوژبې دبډاینې بهیرته ورننویستلی ده.

زماد معلوماتوله مخې، ډاکترماماستوری په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخوا کې چې یې لري.

دډاکترماماستوری دغه سرېتوب دهغه دسیاسي سترګه ورتیاغتېه ځانګړتیابنیي. د شورویانوله یرغل راوروسته ترنن پورې شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلې دي. ډاکترماماستوری دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالي په کلکوالي یې و زرې غوړولي وي. «دقلم توره» دډاکترماماستوري د شعرونوټولګه ده، په مابانديې د«یوټبر» شعرډېراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکترماماسیاست ته دساپوهنې چلونه(مینه، خپلوی، هویت) ورښیې:

یوه ورځې چا ویلې چې اسمان ته مې کتلې
یوه غټه وریځه راغله دوه وړې یې ښکلولې
وړې شوې غټې کی غیبې بیامو سترګونه لید لې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چې دمورغیږې ته تللې
دیوکورد یوټبروی د یوبل نه ځاریدلې
چې همجنس وي جمع کیږی عقل کله بیلولې
په ویشلی پښتون قام یې ستوری اوښکې تویولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیرکال(۲۰۰۵) می د ډاکټرماماستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیې غړند څرګندیده. راته ویې ویل چې زړه یې بی وسه شوی و. ددی لپاره چې په زړه یې زور رانشی، له سیاسی خوالې می نوکېډه ډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټبر» شعر. ورزیاته می کړه چې دغه شعرزما د ساییزوپیښود واړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټرماماراته په خنداکی وویل چې که زه ورته هغه یوه «لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یې مطلب زمادا چغه(شعار) وه:

«بې پښتوارګ د پښتنو مرګ دی !» ورغبرګه می کړه چې ګوره ماما «دغتې کتې د ماستو» چل راسره ونکړی. «دغتې کاتې ماسته» هغه ټکي وو چې ډاکټرمامایې د زړه له کومی د خنداميلمه کړ. ډاکټرماما راته په جرمنی کی دغتې کتې د ماستو کیسه داسی کړی وه:

یوې کونړۍ موربه خپلو هغو ماشومانوته چې په کورکی به یې چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خوهلته یې یوبل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چې ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږوویل چې هغه ته به دغتې کتې ماسته ورکوي ! غلي ځوی له ښایسته او ږدی مودی وروسته پوه شو چې ماسته یې نه و وخوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یې څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریو نیولی و. مورپری پوه شوه. سم دلاسه یې له ټینګو ماستو یوغټ کنډولی ورکړ، خوغلي ځوی یې په ژړا لاس پورې کړ. موریې د ځان سره ګوریدله چې غلي ځوی یې ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړا کی هغې ته وویل چې د ټینګو ماستو د کنډولي سره دې دغتې کتې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګو ماستو د کتې واکمن شوا و هغو نورو خویندو وروڼو ته یې دغتې کتې ماسته وروپېښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټرماماته وویل چې اوس امریکه پښتنوته په افغانستان کی دغتې کتې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.

زماله هغی «لنډی جملې» نه چې ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چې زمامنلی دوست ډاکټرکبیر میرداد خیل ستوری د ناروغی په حال کی هم د پښتوپتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامدکرزی وایی چې دوی خوخلکیان نه دی چې په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یې پکی اتڼونه کول ! ډاکټرماما وپوښتلم چې څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چې پښتو له ارګ نه شړل شوی ده، خو په ګوانتاناموکی لکه چې رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټرماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیریې وخندل، او زیاته یې کړه چې زه هم د پوهاند... په شان هرڅه ته یو دلیل راوباسم

دخوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چې په افغانستان باندی دامریکی دیرغل په لومړیو وختونوکی دامریکی دملی امنیت دجرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمدظاهرشاه «تش مشر»(فیګرهیډ) او حامدکرزی «کوچنی مشر»(ماینرټرایبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چې دافغانستان وګړواکثریت(پښتانه) دظاهرخان او کرزی په واسطه وغولوی او له دی لاری په افغانستان کی دکلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلوته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زمااو ډاکترماماوروستنی خواله. اوس نوپوښتنه داده چې ډاکټرماما کبیرمیرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟

ډاکټرماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظرپه کچه ډیر د عمل خاوندو. که په پیښور کې یې د پښتونخوا د پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمنی کې یې د ملی سیاست دیره پالله. ډاکټرماماکبیرمیرداد خیل ستوري د خپلې مړينې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشرواو د دې ګوند د بنسټ ایښودونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړ کړی و..

که د شاعرۍ په نړۍ کې په ډاکټرماما ستوري باندی د اجمل خټک د ګل بڼ ورږمه لګیدلې وه، نو په سیاست کې یانی د پښتنو دیووالی، خپلواکی اوسوکالی لپاره ور باندی د باچاخان(فخرافغان) د نظراوعمل پیرزوینه شوی وه.

پښتوژبه د ډاکټرماما ستوري لیلاوه. په افغانستان کې د ملی ټولنی جوړیدل بی له ملی پیژاند (هویت) ناشونی کاردی، او ملی پیژاند په پښتوژبه رامنځته کیدلی او ټینګیدلی شی، نه په بل څه ! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندی شوی ده. د افغانستان نوری خوږی ژبی د غه تومنه نه لري. په افغانستان کې د ملی ټولنی دجوړیدلو په اړوند کې ډاکټرماماکبیرمیرداد خیل ستوري هغه لارخپله کړی ده چې د افغانستان مفکر او فقیر وزیرمحمد ګل مومند یې سپارښتنه کړی وه –هغه وزیرچې د کابل ښارپه بریکوټ کې یې په یوه ختېن کرایی کورکی ساوختله، په هغه ختېن کورکې چې عبد العزیز خاوری به «پښتوارګ» ګاڼه

د ډاکټرماماستوري له برکته، پښتون سوشل دموکراټیک ګوند په یوډول سیاسی دیره واوښت چې د هرډول سیاسی یا دینی پښتون درناوی پکی کیږی. ډاکټرماما کبیرمیرداد خیل ستوري په هڅ پښتون، په پرګنه یوسفزی، اوپه ټبرمیرداد خیل دی. ډاکټرماماستوري د بری پښتونخوا د کونړپه تنر نومې کلی کې زیږیدلی واوپه جرمنی کې یې د زیږکال ۲۰۰۷ د اپریل په څلورمه نیټه چې د ګل دورځی سره سمون خوری له نړۍ سترګی پټې کړې. هسک ښتن دې پرې ورحمیږی. زه د ډاکټرماماکبیر میرداد خیل ستوري د رنی کورنی

او د پښتنو د ټولنیزولسولیزګوند پاتی مشرتابه ته خواخوږی اوتسلیت وړاندی کوم. منلی ډاکټرماما ستوري د ملی سیاست سترګور، زړه وراونوښتګرشخصیت و. له هغه نه پښتنوته ډیرڅه په میراث او ارمان ورسیدل. زماپه اند، اوس د پښتنو د ټولنیزولسولیز ګوند مسولیت دی چې د خپل جرګه مارمشراروانښاد ډاکټرماما کبیرمیرداد خیل ستوري په کړنلاروخوځیږی.

ډاکټررحمت ربی زیرک یار

---

[313] - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلیفورنیا ایالت، د توزند اکس (زرخیږۍ) ښار.
پای: ۲۹ اپریل ۲۰۰۲

ژب سـیاسـت او ژب پـلان: مــلي او رســمي ژبــې

ننتــــــوځ

« قوهٔ الانسان فی عقله ولسانه» د پوهنی دډاکټراوستلر د پنډ کتاب سریزه په دغه عربی مقوله پیل شوی ده.[314] « ډاکټرولسترپه شپږویشت(۲۲) ژبو پوهیږی او کتاب یی «دنړۍ» دغتو ژبو لومړنی تاریخ دی.

پښتو بابا محمد ګل مومند د افغانستان هغه ولسی او فقیرو زیروچی د کابل دښارد بریکوټ په سیمه کی یی په عادی ختین کرایی کورکی په اتیا کلنی کی ساوختله (۱۳۴۳المریز۱۹۲۴زییزکال). هغه د ژبی په اهمیت پوهیده، دټول افغان د پیژاند (هویت) د ساتنی لپاره یی پښتو یو پوخ مورچل ګاڼه، اوله دی امله یی د ملی ژبی پښتو په تعمیم او ترویج ټینګار کاوه.

مفکر محمد ګل مومند په دی فکروچی د یوه ملت د ژبی لری او بری د هغه د ژوند د بد مرغی او نیکمرغی سره تړاو لری: « که د یوه ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانا یی داده چی:«په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب او پردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، څواک او ژوند یی بشپړلیا نیمګړی د پردی او د بل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅو چی محوه شی.» په«لـنـډ» ډول: «ژبه د ملی موجودیت، هوسـاتوب او سـعـادت، دلوړوالـی او جـګوالـی سـتـه ده.» د دغـه اهمیت له امـله« ژبـه بایـد وساتـله شی، وپالله شی، وروزلـه شـی، ارتـه کړلـه شـی، علمـــی شـــی، ادبـــی شـــی، په هرحیث سـره د ملت د رسـتـوا ړیـنوته» ځواب ووایی. د مفکرو زیر محمد ګل مومند په اند ، «پوه سړی خپل او د بل مال پـیـژنی....غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی او نه پریږدی چی څوک خپل مال خوشې کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک یی ښکاره لیا په غلا یو سی او کورتنی لاندی کړی»(محـمد ګـل مومـند ،دپښتو ژبی لیاره لیاپښتو صرف او نحو. د بلخ شرکت[رښتیا] له خوا په لاهور کې چاپ شو ،بلخ ۱۳۱۷المریز= ۱۹۳۸ زییز). تر او سه زموږ پوهه داده چی انسانان له بل هرټولنیز موجود نه زیات سیاسی ژوي دي. پـه طبعیت کـی هرشی ګټوره وظیفه لری، او انسانان یوازینی ژوی دی چی طبعیت وربـانـدی دوینا پیرزوینه کړی

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه‌وای، فکربه ځانله وای. که ژبه نه‌وای، تاریخ به چیری اوځه وای. دا ژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او دا ژبه وه چی فکر پکی څرګند شو.

دتاریخ یوپوهاند دا استاد انو په یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی او بنیادی دی»:[315] د ژبپوهنی یو استاد ورسره سرو خوځاوه، خو یوه پخه پوښتنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت او تفسیرشی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تثبیتید لی شی او نه یی تفسیرکید لی شی. ژبی دانسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکروکړی لږترلږه اسانتیا راوستلی ده. دژبی منشأ لاتراوسه روغه نه ده معلومه، خودلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پواسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. بنایی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږ کاله وړاندی په زیږ کال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی« ژبه پیل دی او دهغه څه برخه ده چی مونږ څوک یو»:[319]

له دینه چی« ژبه پیل دی» سړی دا سی هم پوهیدلای شی چی ژبه نه یوائې د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژندنی او هویت منشأ هم ده(«دهغه څه برخه ده چی مونږ څوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نو له بلی خوا ژبه تړون دی او غوټه[320] ده د پیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیا هم ځان نشی خلاصولی. هغه دا چی له ژبی نه دټولنیزتوپیرا و اتبارلوښی هم جوړیدلی شی.[321] د ژبی درسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی دټولنیزتوپیرا وټولنیزمقام تومنه پرته ده. د بیلګی په ډول سینګاپوریو کوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) او څلوررسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین (چینایی) او تمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصادکی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

[315] - Universel and basic

[316] - Abstract

[317] - Communication

[318] - Rosen

[319] - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

[320] - Tie

[321] - Social class differenciation

[322] - Malay

[323] - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دی چې په سینګاپور کی چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنی) دی ملای ژبه دغه هیواد ملی ژبه ده، د سینګاپوریانو دپیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. د اسرییلو د دولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او د ملی احساس په پیاوړي کولو کی د عبری ژبی را ژوندی کولو سترړول لوبولی دی، او دعبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم.

(الف)-ملي او رسمي ژبه

د ملی او رسمی ژبی ترمنځ په توپیر کی پخپله د امریکی سترڅارنوال او دبندیانو د عذابونو یوغټ پلوي حقوق پوه البرتو ګونزالیس[325] ښکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۷). اوس په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چې انګریزی ژبه د اساسی قانون دتعدیل له لاری رسمی[326] ژبه کړی. دنورو هیوادونو دخلکو په شان، امریکایان ګډ قومی نیکونه او ګډ تاریخی احساس نلری. دګډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. ښایی له دی امله دخپل پیژاند لپاره انګریزی ژبی ته مخ وراړوی. د امریکی سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت او په خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی ژبی په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانوته وویل چی«ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله ددی ملاترنه دی کړی چی انګریزی دی ملی ژبه شی»:[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۷) لږوروسته سپینی ماڼی خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړکړی، رسمی ژبه نه لری، خو په مقابل کی یی ملی ژبه لری. که یو ولس دخپلواکی په جګړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یی چی بالعمل د ملت کیدنی هویتی چینه ده، دخپلواکی په ګټلو سره او دخپل ملت په جوړولو سره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. د بیلګی په ډول دوه هیوادونه ګوته نیسم: د امریکی په اساسی قانون کی د ملی یا رسمی ژبی په اکله هیڅ نه شته. خودخپلواکی اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) او دوه اساسی قوانین یی په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډریشن مادې په نومبر ۱۷۷۷کې، او اساسي قانون چی ترنن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زییزکال کی). له دې امله انګریزی په امریکه کی طبعاً ملی او بالعمل رسمی ژبه ده. بل مثال په افریقا کی د تازه جوړشوی دولت دی. په ایریتریا[329] کی چی نهه قومونه پکی ژوندکوی دیونیسف[330]

---

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'national' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) دمعلوماتوله مخی د(تیګریګنا)[331] قوم پکی ترټولوډیروګړی لری. خوهلته دیوه قوم ژبه هم رسمی ژبه نه ده ګڼل شوی، ددی لپاره چی د ژبو کړکیچ رامنځته نشی. ددی په مقابل کی کیسواهیلی[332] ددغه هیوادملی ژبه منل شوی ده، دلیل یی دادی چی کیسواهیلی دخپلواکی په جګړه کی دسیاسی سروالی پټی دراشی درشی ژبه وه.[333] رسمی ژبه هغه ژبه ده چی حکومت پری چلیږی اوپه حکومت کی چلیږی. رسمی ژبه هغه ژبه ده چی حکومت رسمی اعلان کړی وی، اویایی عملاً دخپلو وظیفواومسولیتونوپه اداکولوکی کارولی وی(لکه په ترونونوکی، په قوانینوکی، په محکموکی، په ګډواعلامیوکی، اوپه سیاسی دریځونوکی). رسمی ژبه هغه ژبه ده چی ددولت دشتون په حالت کی رامنځته کیږی، یانی حکومت یی اعلاموی اویاپه یوډول ښیی چی دغه ژبه دهغه ملت ژبه ده چی ددولت دحاکمیت لاندی وی:[334]

په تاریخ کی یوه استثناهم شته. په داسی حال کی چی یهودانوپه فلسطین کی دولت نه لاره، دیوی سیاسی ډلی[335] په خیردهغوی ژبه عبری[336] په فلسطین کی د انګریزی اوعربی ژبوبه شان دبرتانوی واکمنانوله خوارسمی اعلان شوه. په زیږکال (۱۹۲۲) کی فلسطین دملتونودټولنی[337] دپریکړی له مخی دبرتانیی په حاکمیت (قیمومت)[338] کی ورغی:[339]

رسمی ژبه دحکومت په ورځنی فعالیت کی کارول کیږی اویواوړګاړي ته ورته ده چی له یوبندرنه یوښارته مالونه رسوی؛ یولوښی (وسیله) دی چی دحکومت کارونه سرته رسوی(په پارلمان کی قوانین، په محکمه کی د قوانینو تفسیر او تطبیق، دفورمواو لایحوجوړول، داساسی قانون تعدیل ، داساسی قانون تفسیر، عسکری اوملکی اداره، عسکری اوملکی تعلیم اوتربیه، ترونونه

... اواعلامیی).

ددولت شتون دیوی ژبی درسمیت لپاره عموماً اساسی شرط دی. وړاندی له دولت نه رسمی ژبه نشته، خوملی ژبه

---

[330] - UNICIF
[331] - Tigrigna
[332] - Kiswahili

[333] - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in" Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
[334] - declared by a government to be the language of the governed nation.
[335] - entity
[336] - Hebrew
[337] - mandate
[338] - League of Nations
[339] - " All ordinances, official notices and official forms of the government..... shall be published in English, Arabic and Hebrew"

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوې، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتې ژبې او لهجې شته. بهاسااندونیزیا[340] په اساسي قانون کې د اندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.

ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت ډیرکیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړه ډکه تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوندور کوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګرکې د ملي تولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلې کیدلو بټې» ده. امریکې ته[342] د ویلې کیدا بټې وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتي کنډولې» ویلې شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلابیلو نژادونو د سلاتي کنډولې ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه یکې هغې بټې ته ورته ده چې بیلابیل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ویلي کوي او راتلونکي تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکي او کوشیرونکي ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه د دفتري کلتور. ملي ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بدمرغه دی چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.

په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نورې د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوې وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوی اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون (۱۹۸۹) کې راغلي دي: «زبان و خط رسمي و مشترک مردم ایران فارسي است. اسناد و مکاتبات و متون رسمي و کتب درسي باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمایي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

---

340 - Bahasa Indonesia

341 - authencity

342 - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايي اتحاد[343] درويشت(۲۳) رسمي ژبې لري. فنلنډ دوه(۲) ملي ژبې لري: سوامي (فيني ژبه)او فينلند ز سوينسکا[344] ياني فنلنډي سويډني. په فنلنډ کې سويډني ژبه چې شپږ سلني (٪۲) ويونکې لري، د دغه هيواد په هرځای کې اتبار لري. په مقابل کې يې فنلنډي ژبه چې دوه نوي سلنې(٪۹۲) ويونکې لري، په ارته کچه کارول کيږي، خو هلته هرچيرې قانوني اتبار نلري. په فلنډ کې ځينې پوهنتونونه يوائې په فنلنډي ژبه چليږي. ټول زده کوونکي بايد سويډني زده کړي. څوک چې د سويډني ژبې برې ليک ونلري، دولتي ماموريت به يې په برخه نشي. ورته شرايط په اقليتي سويډنيانو باندې چې فنلنډي ژبه زده کړي، په لږه اندازه اينبودل شوي دي.
په مالتاکې مالتايي ژبه چې اکثريت پرې پوهيږي، ملي ژبه ګڼل شوې ده، او د انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په فلپين کې فلپينو ملي ژبه ده، او د انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په پاکستان کې اردو ژبه چې اته سلنې(٪۸) وګړي پرې غږيږي، ملي ژبه ده او لارې چارې بايد ميندې شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزي چې په پاکستان کې د سروالې پټې(نخبې) ژبه ده، هلته رسمي ژبه هم ده (د اپريل **۱۹۷۳** اساسي قانون، **۲۵۱** ماده: ا تر ۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کې د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ. د هند په اساسي قانون يا بل کوم قانون کې کومې ملي ژبې ته ګوته نه ده نيول شوې، خو هندې په اساسي قانون کې د هيواد رسمي ژبه ګڼل شوې ده. ا يالتونه کولای شي چې يو يا څو ژبې د خپلو ايالتي حکومتي چارو لپاره رسمي معرفي کړي، لکه پنجابي، بنګالي، اردو .... سانسکريت. که د مرکزي حکومت کوم ليک د هند ايالاتو يا سيموته په انګريزي ژبه استول کيږي، بايد هندي ژباړه يې ورسره مل شوې وي. دلته وينو چې انګريزي ژبه هم د هند رسمي ژبه ده. د ژبني سياست له نظره، فلپين او هند يو بل ته ورته دي. په فلپين کې هم سيمه ييزو ژبو ته اجازه ورکول شوې ده چې په خپلو اړوندو سيمو کې د رسمي ژبو به څير وکارول شي.د تاجکستان رسمي ژبه تاجکي ده. د ازبکستان رسمي ژبه ازبکي ده، او د حکومت ماموران بايد په دغه ژبه وپوهيږي. د ترکمنستان رسمي ژبه ترکمني ده. د زيمبابوې[345] رسمي ژبه انګريزي ده.
د ماليزيا رسمي ژبه بهاسا ميلايو[346] ده چې اکثريت پرې غږيږي. په کمبوديا کې خمير[347] قوم ستر اکثريت (٪۹۲) لري او ژبه يې چې خميرنوميږي، رسمي ژبه ده. د ولسي چين په شان، ماندارين[348] چايني ژبه د تايوان رسمي ژبه ده.

---

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني تکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږېږ کال(۱۹۹۱) پورې په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږ کلونه وړاندې په زیږېږ کال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکې(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون کې یې په کردي ژبه د تدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینو ته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیری»[350] په نوم تلویژیوني کارتون ډېر مینه وال لرل
دغه تلویژني کارتون په جنګي پیشو او موږک راڅرخیده. د ۲۰۰۴ زییز پورې به(تام او جیری) د ولسي چین په سیمه ییزو ژبو(لهجو) غږېدل. خو وروسته مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع کړ. یاني نور یې نه غوښتل چې تلویژني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویژني پروګرامونه د ولسي چین په رسمي ژبه یاني ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څېر پیاوړې کړي او د یوبل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ د ملي پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یوبل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکز بیجن (پخواني پیکینګ) کې چلیږي. یاني د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبار لري.
شپږ کلونه وړاندې په زیږېږ کال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷»[352] برغولي کیښود، یاني څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیډي فلمي لړۍ کې کوم بد څه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا و چې په دغه فلمي لړۍ کې «بد ګرامر»[353] کارول شوی و. پورتنۍ درې بیلګې موږ د دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګارپور حکومت د «بد ګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیری) دې څنګه

349 - Petitions
350 - Tom and Jerry
351 - Mandarin (Putonghua)
352 - NC- 17
353 - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغړيږي؟

ددغـودرې وارړوپوښــتنو جـواب په يوه ټکی کی پروت دی: پيژاند (هويـت) !: «ژبه پيل دی».[354]

(پ)ـ د ژبې معياري کول: ژب سياست

د ژبو معياری کولو[355] ته ژب سياست (لنګويج پاليسي)[356] هم ويلی شو. هغه څه چی پاس می ورته په ترکيه، سينګاپور او ولسی چين کی ګوته ونيوله، د ژب سياست درې بيـلګی ښيـی.

د ژبی معياری کول يو سياسی حکومتی ځواب دی چی د ژبی يوی خورا مهمی ځانګړتياته ورکول کيږي: ژبه ولاړه نه ده، بلکی «بدليږي او اوړي»:[357] د مثال په ډول په ولسی چين کی له ډيرو لهجو نه د هيواد د پايتخت(بيجينګ) لهجه ماندراين درسمی ژبی به خيرغوره شوه. ځينو هيوادونو د ژبی د معياری کولو لپاره علمی موسسی رامنځته کړی دی چی د ژبو پرمختګ او بدلون وڅيړي، لکه د فرانسوی ژبی اکاډمی، د هسپانوی ژبی اکاډمی، په جرمنی ژبو هيوادونو کی د ليکدود جرګه[358] په اسراييلو کی د عبری[359] ژبی اکاډمی او د عربی ژبی اکاډمی(د عربی ژبی اکاډمی نږدی څلورمياشتی وړاندی د ۲۰۰۷ زيږيزکال په ډسمبرکی پرانيستل شوه)، په شاهی دوره کی پښتوټولنه په کابل کی، پښتو اکاډمی په پيښورکی، ملـی کيسو اهيلی جرګه په تانزانياکی، د کيسو اهيلی انستيټوټ په تانزانياکی... او کويچوا[360] اکاډمی په پيرو کی.

په دی ډول حکومتونه د ژبی د معياری کولو پريکړی کوی او د ژبی سياست ټاکی او چلوی. هو، وګړي او شخصی سکټورهم د يوی ژبی په معياری کولو کی رول لوبوی. ورځپاڼی، مجلی، خبری اژانسونه، او بريښنيا ييزی خپرونی عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لري. انګريزی خپروونکی ويليم کاکسټن[362] د پنځلسمی زيـيزی پيـړۍ په دوهمه نيمايی کی يوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکی کنټرول[363] له لاری يی د هغه مهال په خپرونو کی خپل اغيزخوندی کړاو په دی ډول د راتلونکی انګريزی په معياری کولو کی د مټ خاوند شو. د وه(۲) نورو وګړو ډير مهم

---

[354] - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
[355] - Standardization
[356] - Language policy
[357] - it varies and it changes
[358] - Der rat fuer Rechtschreibung
[359] - Hebrew
[360] - Quechua
[361] - editorial guidelines
[362] - Coxton
[363] - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزی سیندونه(قاموسونه= ډیکشنری) راوویستل: ډاکټر ساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کی، اونواه وېبستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کی. وېبستر په امریکایی انګریزی کی داسی املا وکاروله چی په انګلستان کی د مروجی املا سره یی یوڅه توپیرلاره، لکه د[366] (معیاری کول) او[367] (سلوک، چلن) ټکي په امریکایی انګریزی کی. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زییز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندی اونوې(مودرن) کړه چی دوه زره کلنې دورې پرې پریوتلې وې او چاپه ورځنی عادی ژوند کی نه کاروله (په دی اکله به وروسته وغږیږم).

وروسته له روغ پام نه سرې وینی چی معیاری کول د ژبنیو نوسانونو او اوښتنود چنهولو اویوشکل کولو عملیی ته ویل کیږی[370]. هغه مهال سرې وینی چی معیاری کول یوډول رسمی(تشریفاتی)[371] ژبه رامنځته کوی. ډیر ځلی خلک فکرکوی چی معیاری(رسمی، تشریفاتی) ژبه دعلمی موسسو، دلیکدود دکتابونو، سیندونو(قاموسونو) اوغټوخپرونو ژبه ده. په معیاری ژبه کی نه یوازی دیوه ټکی املایی څیره اهمیت لری، بلکه ګرامری مقررات او د ستورونه هم مهم دی. دمثال په ډول، په یوه جمله کی دوه(۲) منفی کارول بی خونده وینا ده: هغه نه غوښتل چی ښوونځی ته لاړنشی. په روغه پښتو (هغه غوښتل چی ښوونځی ته لاړشی).

د ژبی دمعیاری کیدلو موخه داده چی ژبه عمومی شی، یانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. دلته باید زیاته کړم چی مسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دی. معیاری ژبه عموماً په اداری، کلتوری او اقتصادی مرکزونو کی را پورته کیږی. پښتانه چی کلتوری ملت دی، خوملی دولت نلری، باید دخپلی ژبی دپالنی او معیاری کولو لپاره یوه بریښنا ییزه جرګه ولری، دبیلګی په ډول[372] (پښتو عمل جرګه) ! ددغی جرګی یوه موخه باید داوی چی دپښتو لغاتونو بریښنا ییز بانک[373] جوړ کړی.

مخکی د زییږ کال ۱۹۹۲له انقلاب نه، انګریزی د سومالیی په حکومتی او تعلیمی ادارو کی برلاسی وه او له دی امله دبرلاسی اوچتی پتی ژبه وه چی له نږدی لسوسلنو(٪۱۰) نه جوړه شوی وه. شپږ دیرش (۳۲) کلونه وړاندی په زییږ کال(۱۹۷۲) کی سومالی په لاتین توروکی ددغه هیواد رسمی ژبه شوه. یوڅو کلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیو کی په سومالی کی کافی موادبرابرشول چی سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمی موسسوکی د زده کړی

---

[364] - Johansen
[365] - Webster
[366] - Standardize
[367] - behavior
[368] - Eliezer ben - Yehuude
[369] - Hebrew
[370] - Sorting through the variation
[371] - Formal
[372] - Pashto Action Council
[373] - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونی ژبی ته جګه کړی. عربی په لو مړنیو او منځنیو زده کړو کی کا رول کیدله. د سومالي ژبې په معیاری کولو کی ګړندی ګامونه پورته شول: ددغی ژبی لیکدود ، ویی پانګی (دلغتونو ذخیری) ، تلفظي نظام ، اولاتینی پتې (الفبا) ته کلک پام وشو . او په(۱۹۷۲) کی لومړی ځل غټ سیند ونه(قاموسونه) راووتل. د دی لپاره چی د خپلی رسمی ژبی اړتیاوی پوره کړی ، د سومالیې چارپوهانو په غټه کچه له نوې ویی پانګې(نیولوجیزم)[374] نه کاروا خیست. په سـوما لیا کی په ۱۹۹۰ کلـونـوکی کورنی جـګړی زورومیندا او مـرکزی حکومت ړنګ شـو ، خـوبیا هـم سومـالي ژبـه د بیـلا بیـلو سـیمه ییزو وکمـنیو رسـمی ژبه یا ملـی ژبه پاتی شوه.

ژب سیا ست[375] (ت)ـ

ډیرهیوادونه له ژب سیاست نه کاراخلی چی له یو لړ ژبونه عموماً دیوی ځانګړی ژبی په پلویتوب او ملاتړ راځرخی یا د هغی په کمزورولو او منع کولو کی لګیاوی. د تاریخ په اوږدو کی دولتونو عموماً دیوی ژبی د رسمی کولو لارغوره کړی وه. خو اوس ځینی دولتونه هڅه کوی چی سیمه ییزی ژبی له مړینی نه وساتی. ژب سیاست هغه څه ته وا یی چی حکومت یی د ژبی په اکله کوی: د قانون له لاری ، د محکمی د پریکړو له لاری ، اود حکومتی مقرراتو[376] له لاری ، حکومتونه غواړی چی د ژبی استعمال وټاکی ، د ملی اړتیاو د پوره کولو لپاره د ژبی په زده کولو کی اسانتیاراولی ، یاد اقلیتی ژبو په ساتنه کی اغیزمن شی.

اوس د ژبنی اوکلتوری تنوع ساتنه پوهانو ، لیکوالانو ، واکیالانو (سیاستمدارانو) ، او د اقلیتی ټولنومشرانو ته اهمیت لری. اټکل دا سې دی چی په یوویشتمه(۲۱) پیړۍ کی به د شپږزره ژبو نیمایی برخه د مړینی د خطر سره مخامخ شی. دیوی ژبی په خوبیالي کیدا او مړینه کی ډیرلاملونه کواند رول لوبوی. د محلی ژبی د ویونکود شمیر کچه ، د دولت په رسمی راشه درشه[377] کی د هغی استعمال ، د هغی د ویونکو جغرافیایی تیتوالی ، او د هغی د ویونکو ټولنیز-اقتصادي وزن. ملي ژب سیاست یا دغه شرایط مهاروِلی شی ، یاد هغوی اغیزمنتوب پړسولی شی او دیوی ژبی د مړینی عملیه ګړندی کولای شی. د ژب سیاست طریقی په لاندنیو غټوردو بندیو (کټیګوری) راځرخی:

۱ –د[378] ادغام پالیسی په هغو حکومتی اقدامونو لاړه وی چی دیوی ژبی یا ژبو د ادغام اوورکیدلو عملیه ګړندی کړی او په دی ډول یوه مسلطه ژبه رامنځته کړی. د ادغام سیاست په پاکستان ، اندونیزیا ، سوریه ، عراق ، ایران

---

374 - negologism
375 - Language policy
376 - Official lanauge act
377 - Formal communication
378 - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

....او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږي. د امریکی د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ –د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسې (مسلطی) ژبی ته لاراوار وی چی نوری ژبی سوکه سوکه وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلگی یی په انگولا، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیگال، بنگلادیش... او جاپان کی لیدل کیږی

۳ –د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] د یوې ژبی په ځانگړي قانونی مقام را تاویږی. د لته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او د لږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیر د حفاظت او حمایت و زرونه غوړید لی وی. بیلگی یی د امریکې په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرگه، گواتیمالا،.... او د کاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ –د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړدی چی د یوې ژبې سره دې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی ورپر سر کیږي، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزوینه کیږی. د لته کله ناکله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله ناکله د اسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لو مړئ ژبه وی. بیلگی یی دادی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا، اسراییل، ایټالیه، ایران، مصر، کمبودیا، ټونس، لبنان، هند...او ویتنام. په افریقا کی انگریزی په شپاړس (۱۶) هیوادونو کی، فرانسوی په اووه لس (۱۷) هیوادونو کی، پرتگالی په پنځه هیوادونو کی، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرگ ډول د ټونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وگورئ بر ښنا ییزه چینه[383]

د یوی ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو شو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، د تدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهودانو د ژبې (عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندویت ستر رول لوبولی دی، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلگه کوم: سینگاپور او اسراییل.

---

[379] - non - intervention

[380] - Differentiated legal status policies

[381] - Valorization of the lanauge policy

[382] - unilingalism

[383] - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپورکی ژب سیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کیږي. په جنوب ختیزه اسیاکی سینګاپوریو کوچنی ښاری دولت دی چی څلور(۴) رسمي ژبی لری: انګریزی، مَلې[384]، ماندارین، اوتمیل. مَلې په عین حال کی ملی ژبه هم ده. هره ژبه په بیلی بیلی ژبنۍ کورنۍ پوری تړلی ده. په سینګاپورکی ژب سیاست کوم هدفونه لری؟ هلته ژب سیاست په دی موخوراڅرخي:

۱ – په یو کوچنی دولت کی چی نه طبیعی منابع لری او نه له ساحل نه شاته زمکه لری، ژب سیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړی

۲ – ژب سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کی دپوهاوی راپوهاوی وسیله را منځته کړی

۳ – په هیوادکی د سترچینی قوم په غټولهجوکی چی دیوبل سره پوهاوی پکی مشکل دی، ګډه وسیله راوباسی

۴ – ژبنۍ اوکلتوری ټولپالنې[385] ته رسمي پتکی ورپرسرکړی

۵ – ژب سیاست باید په سینګاپوریانوکی وفاداری وپالی اوپیژاند(هویت) یی غښتلی کړی –هغه هویت چی دجنوب ختیزی اسیاپه میراث ډک شوی دی.

۶ – ژب سیاست باید سینګاپورپه هغه سیمه کی همرنګی کړی[386] چی په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږیږی، او ژب سیاست باید

۷ –بین المللی پیوندکلک اوګړندی کړی

سینګاپورولی انګریزی ژبه خپل اساسی رسمي ژبه کړه؟ لاملونه یی دوه دی:

۱ – انګریزی دتخنیک، معلوماتو اوتجارت ژبه ده، او دغه شان انګریزی دجنوب ختیزی اسیا د ملتونود ټولنی[388] رسمي ژبه هم ده.

۲ –انګریزی د درې نوروقومی –رسمي ژبوپه منځ کی «ناپیيلې»[389] ژبه ده. په سینګاپورکی د دوه ژبتیاسیاست[390] داسی دی چی په ښوونځی کی به هرزده کوونکی دوه رسمي ژبې زده کوی: یوه به یی انګریزی وی اوبله به یی مورنی ژبه وی. سینګاپوریان کلکه هڅه کوی چی مورنی ژبه او انګریزی ژبه روغه زده کړی، ځکه چی د ژبود زده کړی کنډه

---

[384] - Malay
[385] - Pluralism
[386] - integrate
[387] - Malay
[388] - Association for South East Asian Nations
[389] - neutral
[390] - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړو زده کړو او پوهنتونی تحصیلاتو لپاره اهمیت لری.[391]

دجنوب ختیزی اسیاد قومونو پنځه نوری ژبې هم دپوهنی او ښوونځیو په سیستم کی زده کیږی: هندی، اردو، بنګالی، پنجابی او ګجراتی. دلته وینو چی د دوه ژبتیا د سیاست له مخی، باید هر سینګاپوری انګریزی زده کړی او هر سینګاپوری باید د هیواد په یوه بله رسمی ژبه(معمولاً مورنی ژبه) و پوهیږی. په دې ډول په سینګاپور کی د زده کړی نظام د دغه هیواد په پرمختګ راتاویږی او په ټولو هیوادوالو (اتباعو) کی ملی احساس او ملی تړون غښتلی کوی، او د ملی تړون د جوړولو عملیه ګړندی کوی. یانی تعلیمی نظام هلته د اقتصادی ودې او ملی تړون په خدمت کی دی. سینګاپوریان په دی پوهیږی چی انګریزی د یوه عملي انتفاعي لوښي په ځیر کار وی، نه د یو احساسي هویتی هدف او تړون په څیر.[392]

په سینګاپور کی د مورنۍ ژبې او انګریزی ژبې په زده کړه نږدی یو اندازه وخت لګیږی:

دښوونځی ډول	مورنی ژبه هره اونی	انګریزی هره اونی
لومړی ښوونځی Primary School	لس، نیم ساعته دوری= پنځه ګینټې	دولس، نیم ساعته دوری= شپږ ګینټې
دوهمی ښوونځی secondary School	شپږ، څلوېښت دقیقه یي دورې= څلور ګینټې	شپږ څلوېښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټې
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلوېښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټې	شپږ څلوېښت دقیقه یي دوری= څلور ګینټې

[391] - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.

[392] - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پیړی په اوږدوکی دعبري ژبې[393] دراژوندی کولو[394] اووطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیاوه. دلومړئ نړیوالې جګړی په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندی راغی. شپږ اتیا کلونه وړاندی په زییږ کال(۱۹۲۲) کی دملتوټولنی[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزی او عربی ژبو په شان دانګریزانوله خوا رسمی اعلان شوه. دا یوه استثناوه چی د یوه بې هیواده اوبې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شی:[398]

داسراییلو دولت نږدی شپیته کلونه وړاندی د زییږ کال ۱۹۴۸ په می کی دلوید یزی نړی دقوی اډی په څیرپه منځنی ختیزکی رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کی یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یوه وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایی.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا (۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی اوغنی کړه چی دوه زره(۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی او څوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزربن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یوائی په دینی وعظونو اودعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیواد په اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندی شوی ووچی د یهودانو دخپلواکۍ، ملی هیواد اوملی ژبې درې ګوټی (مثلث) یی جوړ کړی و. د روسیی اوترکیی جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) اودبالکان دولسونود خپلواکی جګړوپه ایلیزر بن یهوداکی یهودی ملی شعورراپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یو نامکمل ژوند لیک[402] کی چی دلومړئ نړیوالې جګړې په وروستیو کلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کاږی چی د یهودي ملت جوړیدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې می د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

---

393 - Hebrew

394 - Revitalization

395 - Vernacularization

396 - Leauge of Nations

397 - mandate

398 - " All ordinances, official notices and official forms of

399 - Eliezer Ben- Yehudal

400 - Father of modern Hebrew

401 - Hebrew

402 - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنيدا اړتيا لري، هغو مره ديته هم اړتيا لري چې د «خپلو پخوانيانو ژبې» ته راستانه شي، يانې د هغوي ژبه را ژوندۍ او اباده کړي[403]

ژبه د ايليزربن يهودا لپاره د پاڅون وسيله وه او د تړون سمبول. ايليزربن يهودا د هغه اصلي نوم نه وه، بلکې اصلي تولدي نوم يې ايليزر ييڅاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چې (نګه) سوچه يهودي نوم ولري: بن يهودا يې[405] نوی نوم شو. بن يهودا په ليتوانيا کې په يوه ديني کورني کې زيږيدلی و (۱۸۵۸). روسي، جرمني، فرانسوي او عربي يې زده کړې وې. بن يهودا درې غټ عملياتي پلانونه لرل: «لومړی، عبري ژبه په کور کې، دوهم، عبري ژبه په ښوونځي کې، او دريم، لغات، لغات، لغات».

لکه چې وينو د بن يهودا نشنليزم (ملي ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ويشت (۲۲) کلنۍ کې په زيږيږکال ۱۸۸۱ کې له روسي نه فرانسي او ورپسې فلسطين ته کډه وکړه. هغه له خپلې ميرمنې نه ژمنه اخيستلې وه چې زوزات به يې په – يهودي يانې عبري ژبه کې رو زل کيږي. ديبورا[406] اصلاً په روسي ژبه غږيدله، خو د خپل ميړه سره د کلکې ژمنې له مخې يې خپله ژبه يانې عبري[407] زده کړه.

لومړی ځوی يې بن زاين بن يهودا[408] ونوماوه. بن زاين لومړی يهود وه چې د خپلې ژبې[409] په ټغرلوی شوی و. په دې ډول بن يهودا او ميرمن يې ديبورا لومړۍ يهودي کورنۍ وه چې په عبري ژبه ګږيدله

ايليزربن يهودا په جيروزالم (القدس) کې دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخيات اسراييل)[410] د اسراييلو بيا ژوندي کيدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه يانې نګه او روانه ژبه. په مهاليزو کې به بن يهودا د خپلو ليکنو لپاره نوي لغات راويستل، ځکه چې پخوانۍ عبري ژبې د نوې زمانې اړتياوې او واقعيتونه نشول منعکسولی. ايليزربن يهودا يوه ژبنۍ ټولنه جوړه کړه، په دې نوم[412] (دعبري ژبې ځانګه). موخه يې دا وه چې دعبري ژبې پرمختګ غښتلی او اداره

[403] - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor… - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.

[404] - Eliezer Yitzhak perelman

[405] - Ben - Yehuda

[406] - Deborah

[407] - Hebrew

[408] - Ben – Zion Ben - Yehuda

[409] - Hebrew

[410] - Rebirth of Israel

[411] - Clear Tongue

[412] - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. پخپله ایلیزربن یهودا دعبري ژبې دجرګې مشرو (دغه ټولنه دا سراییلو د دولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په (۱۹۵۳م) کې دعبري ژبې اکاډمۍ[413] ته جګه شوه). دعبري ژبه په جرګه کې به ایلیزربن یهودا په ورځ کې اتلس (۱۸) ګینټې لګیا وچې «دپخوانئ او اوسنئ عبري ژبې بشپړ سیند»[414] راوباسي.

څه کم سل (۱۰۰) کلونه وړاندې په (۱۹۱۰) کې یې د خپلو شپږو ټوکونو لومړي ټوک خپور کړ. دغه له مړینې (۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوي قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه دا یلیزربن یهودا د دوهمې میرمنې او دوهم ځوی ایهود[415] په زیارخپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کې ټول لغتونه خوندي شوي دي چې دحضرت ابراهیم (ع) له زمانې نه ترنوې زمانې پورې په عبري ژبه کې کارول شوي دي. ایلیزربن یهودا دلغتونو دراویستلو لپاره بیلابیلې نسخې وڅېړلې او له هغوی نه یې هغه لغات غوره کړل چې دنوي ورځني ژوند او دروانې ژبې لپاره ګټور وو. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کې به یې خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول او نوي لغاتونه به یې پکې معرفي کول. نوي لغتونه به یې په ډیرو لیکنو کې تکرارول او په دې ډول به یې دخپلې خپرونې دلوستونکو په مغزو کې خوندي کول. ایلیزربن یهودا دنوې عبري ژبې لپاره سیفردیک تلفظ[417] غوره وګاڼه(سفردي هغه یهودان وو چې عموماً په هسپانیه، پرتګال، اوشمالي افریقه کې اوسیدل). په دې ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کې د لویدیز په مټ نوی یهودي دولت دا سراییلو په نوم جوړ شو چې په خپله پخوانئ، خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلیږي.

له نن نه نوي (۹۰) کلونه وړاندې د زیبیږ کال (۱۹۱۸) په اوړي کې صیهونستانو[418] د برتانیې په توافق سره په جیروزالم (القدس) کې دیوې غونډۍ یوه برخه را ونیوله، او دنړیوال صیهونیستي سازمان مشرډاکټرخایم وایځمن پکې دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتربلفور[420] چې دانجیل په ټغرلوی شوی و، دبرتانیې لومړي وزیر (۱۹۰۲تر۱۹۰۵) وچې بیا وروسته دلومړۍ نړیوالې جګړې په مهال دبرتانیې دبهرنیو چارو وزیر (۱۹۱۲تر۱۹۲۱) شو. بلفورچې د یهودانو د «ملي هیواد» پلوي و، فلسطین یې لومړی ځل په (۱۹۲۵) کې ولید او په القدس کې یې عبري پوهنتون پرانیست. دا سراییلو په اکله د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: زیرک یار، دنوی سیاست الجبره: دامریکې دامپراتورۍ لپاره فکرونه، ستراتیجۍ، پلانونه، عملیات، ډنډورې اوغولونې (۱۹۸۹تر۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتني کولتوردودې اوپراختیاټولنه–جرمني، چاپ ځای: ددانش خپرندوی ټولنه، پېښور، ۲۰۰۲،

413 - Hebrew lanauge Academy

414 - Complete Dicionary of Ancient and Modern

415 - Ehud

416 - Zvi

417 - Sephardic

418 - Zionists

419 - Herbrew university

420 - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲ تر ۴۷۲.

دشلمې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې يانې د اسراييل د دولت د جوړولو د کال (۱۹۴۸) پورې، عبري يو ژبتيا دومره غښتلې شوې وه چې د فلسطين اتيا سلنو (۸۰٪) يهودانو د عبرۍ ژبې د پوهيدلو ادعا کوله. د غه شان هلته څه د پاسه پنځوس سلنو (۵۰٪) يهودانو ادعا کوله چې عبري يې يوائينۍ ژبه وه. دغه شميرنې ښيي چې د فلسطين يهودان په ځومره لنډه، پنځوس (۵۰) کلنه، موده کې له ګڼ ژبتيا[421] نه ايډيالوژيک يو ژبتيا[422] ته واوښتل. د اسراييلو د دولت د جوړيدلو (مې ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګريزي عملاً دوهم مقام ته راټيټه شوه، خو په عين حال کې دوهمه اغيزمنه ژبه پاتې شوه. په اسراييلو کې عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتې شوه خو عملاً يې مقام له انګريزي ژبې نه ښکته شو. په بله وينا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګريزي ژبه ته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دريمې درجې رسمي ژبې پيرزوينه وشوه.

په اسراييلو کې عبري ژبه په نږدې ټولو عامه (دولتي) او شخصي فعاليتونو کې يوائينې برلاسي مقام ته جګه شوه: عبري[424] د حکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکرۍ، روغتيا، راډيو، تلويژن.. او کور ژبه شوه. له نورې نړۍ به چې يهودي کډوال ان اسراييلو ته راورسيدل، د عبري ژبې د زده کړې پروګرام به يې تعقيباوه چې په (۱۹۴۹) کې د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زور راچاوه چې زرتر زره عبري ژبه زده کړي. د ډاکټرۍ د علمي درجې د لاسته راوړلو تحقيقي څيړنې[426] بايد په عبري ژبه کې وليکل شي. عرب اسراييليان د لوړو پوهنو[427] لپاره مجبوردي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چې عبري ژبه په اسراييلو کې رسمي او کلکه شوه، هلته له (۱۹۹۰) کلونو راهيسې څو ژبتيا[428] ته د مطلوبې موخې (هدف) په څير پام وشو، بې له دې چې د عبري[429] ژبې برلاستيا زيانمنه شي. په دې ډول، هلته عربي ژبه او د يهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په يهودي برخه (سکټور) کې عبري د تدريس ژبه ده، او په عربي سکټور کې عربي د تدريس ژبه ده (په نږدې شل سلنو ۲۰٪ ښوونځيو کې). په عربي ښوونځيو کې بايد عبري[430] د دوهمې ژبې په څير زده شي، او په يهودي

---

[421] - Plurilingualism

[422] - Ideological monolingualism

[423] - Hebrew

[424] - Hebrew

[425] - ulplan

[426] - dissertations

[427] - higher education

[428] - Multilingualism

[429] - Hebrew

[430] - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځیوکی بایدعربی ژبه څلورکاله تدریس شی. په بین المللی ژبوکی انګریزي لومړی مقام لری چی باید دلومړئ بهرنئ ژبې په څیرزده شي. ورپسې فرانسوي ده. چی دانګریزي یاعربي په ځای یاددوهمی بهرنی ژبی په څیرتدریسیږی. د ژبی نوی سیاست نوي یهودي کډوال دیته هڅوی چی په مورنئ ژبه ورته تدریس ورکړل شي، اوپه عین حال کی په دې ټینګارشوی دی چی د ژبود زده کړی لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په یهودي ښوونځیوکی دعربي ژبې تدریس کړکیچو(مات ګوډ) دی. دعربي ژبې د تدریس لپاره د یهودي ښځونځیو نیمایی برخه په اقلي پروګرام[431] چلیږي.[432]

اسراییل چی ددولت په څیرپه(۱۹۴۸) کی په فلسطین کی رامنځته شو، په لومړیو پنځوس(۵۰) کلونوکی یی ژب سیاست«یواځې عبري» ته خدمت کاوه یانې یواځې په عبري ژبه[433] را چاپیرو. ددغه ژب سیاست په اوږدوکی دعبري ژبی هویتي اوسمبولیک وظیفه غښتلې شوه. وروسته له دې چی عبري[434] دملی هویتی چینی په څیرپخه، ارته اوبرلاسی شوه، اسراییلی دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ییدیش[435] دپوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) دوسیلوپه څیرګټورې وګڼلې اوهغوی ته یې د[436] ملي ژبني ظرفیت په څیرپاملرنه وکړه. په بله وینا، کله چی اسراییلوخپله یهودي ژبه یانې عبري دخپل ملت دهویت دساتنې لپاره غښتلې اوبرلاسې کړه، نوبیایی ګڼ ژبتیاته په خپل سیاست کی ځای ورکړاوله دې اصل نه چی عبري ژبه«لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځید «زماژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ټ)ـ ژب پلان[438]

د ژبوتماسونه دیرغل اونیواک (اشغال)، دکډوالتیا، د نویوملتونوردجوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کیږی. یوه پوښتنه اهمیت لري: ژبــه کــوم مشــکلات لري؟

---

[431] - minimum program

[432] - " barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

[433] - Hebrew – only approach

[434] - Hebrew

[435] - Yiddish

[436] - national language capacity

[437] - from " mylanguage first" to " my language alongside yours" ibid

[438] - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه سیاسي واحد کې د ګډې ژبې نشتوالی، د لیکلود نظام نشتوالی یا کموالی، د تخنیکي او علمي لغتونو نشتوالی...د درسي کتابونو نشتوالی یا کموالی. هرګڼ ژبي سیاسي واحد ته چي یوه یا څو ژبې پکې قوي وي او نورې پکې کمزورې وي، د ژبنیو مشکلاتو سیمه ویل کیږي. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیا لري. ژب پلان په ملي سویه د ژبې د پرابلمونو (مشکلاتو) د حل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ویل کیږي. په بله وینا، ژب پلان په ملي سویه د ژبې د مشکلاتو منظم حکومتي فعالیت ته وایي (کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دې اثر نه د ژب پلان په اکله غټې ټکې راخلم او لنډوم یې.

ژب پلان دوه برخې لري: لومړئ برخه یې د شان یا مقام ژب پلان نومیږي[441] چي په ژب سیاست را څرخي، لکه د ژبې توزیع یا ویش په بیلابیلو قلمرونو کې (د ژبې رسمي مقام په حکومت کې، په تجارت، په زده کړه او پوهنه کې، او د روغتیا په چارو کې).

دوهمه برخه یې جسمي پلان[442] نومیږي چي د ژب سیاست په پلې کولو (اجرا) را څرخي. په جسمي پلان کې د ژبې جسمي شتون راځي، لکه د ګرامر، املا، سیندونو (قاموسونو) د درسي کتابونو....او د لیکلو یا خطي نظام تولید. په بله وینا، د شان یا مقام پلان ته رسمي پریکړې هم ویلی شو، او جسمي پلان ته د رسمي پریکړې پلي کول ویلی شو چي د ژبې په مشخصو جسمي موادو را تاویږي. د یوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خو دا چي عملي شي یانې په جسمي پلان واوړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یا رسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډیر لږ امکان لري چي ګټور شي.

په یو هیواد کې د یوې ژبې د غښتلتیا (تقویې) لپاره مهمه ده چي څو مره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس او ملي تړون مرستندوی ده، او په ملي تاریخي ځانګړتیا (پیژاند) کې څومره رول لوبولی شي، یانې ولس ورته د خپل مال په سترګه کسي که د بل چا مال یې ګڼي. ژب پلان لاندېنیو سریزو فعالیتونو ته اړتیا لري:

۱ –غونډې (کنفرانسونه)

۲ـ ژب ټولنیزې سروې ګانې[443]

---

[439] - Organized pursuit

[440] - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

[441] - Status planning

[442] - Corpus planning

[443] - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمايښتي پروژې (پايلټ پراجېکټز)[444]
۴ –حکومتی کميسون
۵ –خپلواک کميسون
۶ –د ژبې په اړوندکی دبین المللی کنفرانسونوپريکړې

ديوې ژبې دمقامي پلان کولو لپاره لاندينې ټولنيزقلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرگه اومشرانوجرگه) ، محکمې، اداره، دروغتياچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وګړيزې رسانې (ماس ميډيا). په يوهيواد کی چی دوه ياڅو رسمي ژبې مني، ډيرارت اودقيق ژب پلان ته اړتياده. په ژب پلان کی د زده کړې او لوړو پوهنو قلمرو ارزښت ډير اهميت لري، ځکه دلته دنوي او راتلونکي نسل په زړه اوفکر کی د ملي تړون زړي کرل کيدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنو په وزارتونو کی غټې مفکورې په ورځني ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وارسره ملي تړون ته لاراوارووي[445] هغه ژب پلان چی لاندنيو حالتونوته ځواب ووايی، دبرياليتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړوشمير
۲ –داکثريت(له نيمايي نه زيات ويونکو) ژبه
۳ –داقليت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام يی ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی(داساسی قانون ماده يامادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وينا ، ليکنه)

[444] - Pilot projects
[445] - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ –د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال
۳ –د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال
۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.
ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:
۱ –مجاز ژبی
۲ –هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي
۳ –د قضاوت(پریکړې) ژبې
۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:
۱ –د اجرایې ژبې
۲ –ولایتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې
۳ –بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې
۴ –هغه ژبې چی په ایالتي او محلي اداروکې استعمالیږي
۵ –د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې
۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ث: د زده کړی او پوهنې ژبې
۱ –دوړکتون او روزنتون ژبې
۲ –د ښوونځي ژبې(لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]
۳ –د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبې)
۴ –د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې
۵ –هغه ژبې چی په ښوونځي(لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.
۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي
۲ –هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

[446] - په کوم ټولګی اوپه کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –هغه ژبې چې د اموالو په نومونې[447] کې کارول کیږي
۴ –هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښود ونه پرې لیکل شوې وي[448]
۵ –هغــــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کیږي
۶ –هغــه متن چې د ژبو استعـمال ښاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کیږي(د غښو مهالیزو د نو مونو لیست باید مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څو ځلې او په څومره شمیر خپریږي.)
۲ –هغه ژبې چې په راډیو کې کارول کیږي(په اونۍ کې څو ګینټې)
۳ –هغه ژبې چې په تلویزیون کې کارول کیږي(هره اونۍ کې څو ګینټې)
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال ښاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ –کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ –عملاً کومې ژبې په کوموکچو(څو سلنې٪) رسمي ژبې دي؟

[447] - Labelling
[448] - Policy and instruction manual
[449] - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــــــــنډیــز

انسان یوازنی ژوی دی چی د ویناپیرزوینه پرې شوېده. که له یوې خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) لپاره، نوله بلې خوا ژبه تړون دی او غوټه[450] ده د پیژاند(هویت) لپاره.

هغه ولس چی خپل دولت یې نه وي جوړکړی، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوي، اودولتونه رسمي ژبه ټاکي. داچی ژبه ولاړه نه ده، معیاري کولوته یې اړتیاده. د ژبې په معیاري کولوکی دواړه دولت اوشخصی سکټورړول لوبوي. د ژبې دمعیاری کولوموخه داده چی ژبه عمومی شی، یانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خومسلکی تخصصی ژبې حتماً عمومی ژبې نه دي. ګڼ ژبتیا ارت اودقیق ژب پلان ته اړتیالری. که دوه ژبې یا ډیری ژبې رسمي وي، باید ټولې روغې زده شي اوباید د زده کړې کنډه(اندازه) یې دلوړو زده کړو اوپوهنتوني تحصیلاتولپاره اهمیت ولري

د ژب پلان موخه داده چی خلکوته د خپلې ژبې دکارولو امکان برابرکړي اوګڼ ژبتیاتشویق کړي. یوازې قانوني احکام نشي کولی چی یوه اقلیتي یاکمزورې ژبه وساتي اوغښتلې یې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختیاکی نورعوامل هم کواند رول لوبوي. بیلګې یې دادي: د ژبې دویونکوشمیر، په یوه ترلی سیمه کی دهغوی تیتوالی، دخپلی ژبی سره دهغوی مینه، دهغوی اقتصادی وزن، دهغوی سیاسی تنظیم، دهغوی د ژبی اتبار، یانې د ژبې سره مثبت پیوندلکه دولتمندي، کارمندي، تعلیم،...اواصالت احساس. دیوې محرومې شوې اوغفلت زپلې ژبې په ژوندي کولواوپرمختیاکې څلورپریکړې روغ رول لوبولی شي:

- یوداچې په ژب سیاست کې یې مناسب حق په برخه شي
- دوهم داچې ژب سیاست پلی شي
- دریم داچې دهغې لپاره ټولنیزه اړتیاخلقه شي
- څلورم داچې ملي تړون اوغبرګون ته لاراواره شي. یانې په ټولوټولنیزوقلمرونوکې(اجراییه، قضاییه، قانونیه، معارف، تجارت...اومطبوعاتوکې) په دې بسنه ونشي چې«یا زما ژبه یا ستا ژبه»، بلکې پرځای یې دتړون اوغبرګون دریځ پیاوړی شي: «دواړه زماژبه او ستاژبه»[451]

په ژب پلان کې درې ټکی کوټلی رول لوبوي:

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – هغه ژبه چې پلان يې جوړيږي، بايد رسمي مقام يې منل شوی وي.
۲ – محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه بايد له ښوونځي نه ترپوهنځي پورې د تدريس ژبه وي ، او څوک چې يې برى ليک ونلري او ليکل، لوستل او ويناپرې نشي کولی، بايد لوړرتبه دولتي او علمي مقامونه ورته ونه سپارل شي. دلته بايد دوا ړه ملي کفايت او مسلکي کفايت د يو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه بايد (د پښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې مايې په ۱۹۹۷ کال کې او بيا په کال ۲۰۰۰ کې وړانديز کړی و. د دغې جرګې يوه موخه بايد داوي چې د پښتو لغتونو بريښنا ييزبانک[453] راوباسي. په دغه اکله ډاکټرنبی مصداق هم دوی مياشتې وړاندې څه ناڅه ورته او ګټوروړانديزکړی دی(ايينه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۲، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سريزو چاروکميټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لاندېني اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زيب نياز، پوهاند محمد همايون هما ، ډاکټرراج ولي شاه خټک ،ډاکټراکبراکبر، ډاکټرببری ګل وزير، ډاکټر محمد اکبروردګ، ډاکټره ثرياخادم، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتګار، منلی ننګ يوسفزی، پوهندويه کبرامظهري، منلی سيدصابر شاه صابر، منلې بارکزی ، منلی حدادفرهاد ، منلی وطنپال دياني، منلی حبيب الله رفيع، پوهندوی اسماعيل يون، منلی زرين انځور، منلی محمد معصوم هوتک ، ډاکټرنبی مصداق، ډاکټرعثمان روستارتره کي، پوهاند مجاوراحمد زيار، پوهاند ګل جانان ظريف، پوهاند سرزمين کيمور، پوهاند محمد حسن کاکړ، ډاکټرعبد القيوم کوچی، ډاکټرعبد القيوم مومند ، منلی محمد اصف صميم، ډاکټربسم الله امير، منلی غلام محی الدين زرملوال، منلی غلام محمد زرملوال، منلی ننګيال، منلی محمد اصف وردک...(او نوری خويندی وروڼه). دتماس مزي دې دډاکټرنبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کی دشاهي دوری په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳المريز= اکتوبر۱۹۲۴م) راغلي وو چی دافغانستان دنورو ژبو له منځ نه«پښتو اودري رسمي ژبې» دي. (دريمه ماده). دهمدغه اساسی قانون په پنځه دېرشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې دهغې دپالنې، پرمختيا او زيات استعمال لپاره «اغيزمن» پروګرام راوباسي او عملي يې کړي. له دينه يو کال وروسته(تله ۱۳۴۴ياني اکتوبر ۱۹۲۵) پارلمان ته دغه مهال لومړی وزير ډاکټرمحمد يوسف ورغی. دحامد کرزي پلارعبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی و په ډاکټريوسف نيوکه وکړه چې ولې يې د اساسي قانون د پنځه ديرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختيا او ترويج لپاره پروګرام نه وجوړ کړی. ډاکټرمحمد يوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړکړي او پارلمان ته به يې وليږي

---

452 - Pashto action council
453 - Pashto terminological databases
454 - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زیږیز په اکتوبر کې د امریکې په مشرۍ د لویدیزې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول(لر او بر) پښتون په وینه ، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه.د امریکې مرکزي استخبارات(سي.آې.ای) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زیږیز(۱۳۷۰ لمریز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړیو پنځوس سلنې(٪۵۰)جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شو بده.خو یو کال وروسته ،د سي آې ای په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته دېرش سلنې(٪۳۸)او د پښتو ژبې برخه یې پنځه دېرش سلنې(٪۳۵)معرفي کړل.له دېنه دوه میاشتې وړاندې(اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرک الطوايفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خوښې لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. اوس پوښتنه داده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلارپوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب وواییې؟ !ـ

زرځېږی ،کلیفورنیا ، امریکا

اپریل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و يې ګتـــم او په پښتويې ختـم»: د ژبې سياسي اقتصاد

پو رتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبی تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یی راته په ټلیفون کی(۲۰۰۱م) د پښتو د وضعی په اکله خپل احساس په پورتنی سرلیک کی څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلی جمله کی د پښتو ژبی سیاسی اقتصاد ځلیږي چی په دې لیکنه کی به یې د پښتونخوا په مثال وګړیږم

انګریزانو نږدی ۷۱ کلونه وړاندی د ۱۹۴۷ زیږیږ کال په اوړی کی ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دی ډول یی دوا ړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چی دوه الفونه یکی افغانستان او افغانیه(صوبه سرحد)تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لوید لی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر راوتوږه چی د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.

الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کی لیکی چی برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چی «د مسلمانانو لپاره یی یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چی که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په ستر ګه کتل کیږی، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]

د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ(۱۹۰۵تر۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵تر ۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګی د هند د ویسرا سردا رمینټو سره وکتل. (۱ / اکتوبر / ۱۹۰۲). له دینه درې میاشتی وروسته(۳۰ د سمبر ۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشری د مسلم لیګ ګوند جوړ شو ، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو.

د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان(۱۹۰۸تر۱۹۵۷م، ۱۲۸۷تر ۱۳۳۲المریز) ورته په خپل شعر کی «د مکر ګوډی» وو ایه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی) ، ملنګ جان د بی درباره ملی ژبی ملی شعر، کب ۱۳۷۳المریز، فبروری۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.

په دی ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکر ګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو داحق چی خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.

مخکی له برتانوی هند نه، په هند کی مغلی واکمنی چی په اردو او فارسی ژبو چلید له، د الیګر د خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کی اردو ژبی غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یی د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتارپرادیش او بیهار سیمو کی د هند یانو ژبنی

---

[455] - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي ګرۍ (لنګویج نیشنلیزم) احساس راوټوکیده چې په مغلی هند کی داردو ژبی د امتیازسره په ټکرکی شو. د هند ژبنیو ملي ګرانوغوښتل چې په هند کی د مغلی اردو امتیا زپای ته ورسوی، اوپرځای یې خپله هندي غښتلی کړي چې په «دیوانګری» پټی (الفبا) اوله سانسکریټ نه په راوتلو الفاظوبه ودانه وی. په دی هندی – ژبنی خوځښت کی دا احساس هم غلی شوی وچې هند دی د هندیانو لپاره وی. دغه احساس د مسلم لیګ مفکران دیته لازیات وهڅول چې اردو ژبی ته دغتې هویتی چینی یانی «د مسلمانانود ژبی» په سترګه وکسی(لنګویج اف مسلیمز). که د مسلم لیګ د مشرانو لپاره داردوژبی ملی کولو «دینی اهمیت»(ریلیجس زیګنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته دهند د ویش نوروپلویانو(ختیزوبنګالیانو) سرنه ټیټاوه. هغه مهال ختیزبنګالیان په ټول پاکستان کی ډیرکیان وو (**۵۶٪**).[456]

داچې پاکستان دبنګالیانو لپاره «څه مفهوم لاره» ،الیسا ایریس په یولمن لیک (فوټ نوټ) کی سپارښتنه کوی چې دفیلیپ اولډینبورګ لیکنه ولولو:[457]

دغه سپارښتنه موږته په ګوته کوی چې د ژبې مسلې په دې کی یوغټ رول ولوباوه چې ختیزپاکستان(ختیزبنګال) له پاکستان نه په **۱۹۷۱** زییږکال کی جلاشي. په
پاکستان کی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنی پوهاند طارق رحمن لیکی چې د بنګالی ژبی خوځښت(**۱۹۴۸**تر**۱۹۵۲**) په ختیزپاکستان کی د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله.[458]
د مسلم لیګ مشرانو اردو ژبه چې دډیرکوچنی اقلیت یانی اووه اعشاریه دری سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملی اسلامی ژبی په څیرپه پاتی ټول ولس وروتپله (مهاجرهغه څوک ووچې له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وواوپه غټه کچه په کراچۍ اوحیدراباد کی میشت شوي دي).
الیسا ایریس لیکی چې د ژبنی پیژاند (هویت) په سرکړکیچونه «ځانله» د ژبی په موضوع نه راڅرخی، بلکه ددغوکړکیچنوسره هغه مبارزې هم غبرګیږی چې قدرت په رسیدلوراچاپیره وی. په اوسنی پاکستان کی د قوم له مخی جګ پوړه دولتی –اداری مقامونه په دی ډول اټکل شوی دی:پنجابیان (تقریبا ٪**۴۹**) ،پښتانه (نژدې **۸**

---

[456] - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

[457] - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

[458] - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪) ، مهاجر(۳۰ عشاریه٪۲۹) ، سیندي(دوه نیم ٪) ، بلوڅ(صفر عشاریه۲۵٪) ، بنګالی(نهه عشاریه ٪۳۵):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتی وروسته، محمدعلی جناح د «شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتی اسامبلی شنډه کړه -ددی لپاره چی دپښتنود زیاتی خودمختارۍ غوښتنی ته پاتڅک واچوی. دلته یوځل بیاوینو چی د ژبې هویتی رول اهمیت لری! په دی اړه الیسا ایریس داسی کاږی:[460]
د ۱۹۵۲ په جنوری کی چی په ختیزبنګال کی اردورسمی ژبه اعلان شوه ، سمدلاسه یې دپوهیدونکو(محصلینو) مخالفت او مظاهره راوپارول. له دې امله دشپې قیودات وضع شول. دهمدغه کال دفبرورۍ په۲۱ نیټه چی پوهیدونکود پولیسوله امرنه سروغړاوه ، دپولیسوله خوا په ډ زوکی څلورپوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیزپاکستان) کی «د ژبې ورځ» په څیر نمانځل کیږی.[461]
ختیزبنګال چی په ۱۹۷۱ کی خپلواک بنګلادیش(دبنګالینوهیواد) شو ، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام ابادکی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملي اورسمي ژبې په اړه داسی نظر لری: دپاکستان په بین المللی الوتنوکی اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږی. په سړکونوکی دتجارتځایونولوحی په انګریزی او اردوژبولیکل کیږی. دی وایی چی اردودپاکستان ملی ژبه ده ، اوانګریزی یې رسمی.
دپاکستان دلیکلی اساسی قانون(۱۰اپریل ۱۹۷۳) په۲۵۱ ماده کی هم په څرګندو الفاظو راغلی دی چی اردو یې«ملی ژبه» ده او انګریزی یې «د رسمی هدفونو» لپاره کارول کیږی (یانی: انګریزی رسمی ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوی سلنی(٪۹۷) وګړي مسلمانان دي چی په ۷۲ژبو غږیږی. اردو په ښارونوکی دغتې راشې درشې ژبه ده ، اوانګریزی په پاکستان کی د سروالې پټې (ایلیټ) درسمي اوغیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمی راشه درشه(کمونیکشن) کی شخصی خبری اتری، تفریحی موضوعګانی، لوستل او سفرکول شمیرل کیږی. انګریزی ژبه دپخواپه کچه(دانګریزانود پیرپه کچه) ، نن ډیرزیات چلن لری:[463]

---

[459] - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).

[460] - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

[461] - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

[462] -Article 251
"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"
"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

[463] - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخواکې «پښتو ژبه او هویت سازي» په مشخص ډول د څېړنې لاندې نیولې دی:[464]
مخکې له دې چې د دې لیکنې د مهمو ټکو سره لوستونکی اشنا کړم، د پاکستان د اساسي قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳)
د ۲۵۱ مادې دریم بند ته د هغوی پام راګرځوم: «بې له دې چې د ملي ژبې موقف ته زیان ورسیږي، ایالتي اسمبلي
(جرګه) اجازه لري چې سربېره په ملي ژبه د قانون له لارې د یوې ایالتي ژبې د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره
اقدامونه وټاکي»:[465]
د اسې برېښي چې د ۱۹۷۳ اساسي قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وي چې په ۱۹۷۱ کې یې په
ختیز بنګال کې د بنګلادېش جوړولو ته لار پرانیستله
ماد پاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسي قانون د ۲۵۱ مادې دریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتنۍ لیکنې تلې ته واچاوه:
سره له قانوني اجازې او وعدې، پښتو په پاکستان کې د قدرت په قلمرو (اداره، عسکري، قضایي، تجارت،
تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کې دومره وس ونه مینده چې پاپې واخلي. د مغلوله برکته اردو چې
د ډېر کوچنۍ اقلیت(اووه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملي شوه او هم اسلامي.
د پښتو ژبې د خوځښت لاربښود د خدایي خدمتګار سازمان وچې غړو یې ځانونه د لیکنو ، شعرونو ، غونډو ،
ډرامونو ، ښوونځیو او خپرونو له لارې د خپل قوم او ژبې خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸م کې یې د «پښتون» په نوم
مجله راوویستله. دغه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه»(۱۹۲۱م) د ترجمان په څېر پیل شوه. د باچاخان (فخر افغان)
د مشر ځوی عبدالغني غني لومړی شعر به په پرله پسې ډول د پښتون مجلې په تندی خپرېده:
چې خازې شنې مې په قبروي ولاړې که غلام مړشوم راځئ توکئ پرې لاړې
چې په خپلو وینو نه یم لمبید لی موري ماپسې په کوم مخ به بیا ژاړې
د ۱۹۴۲ په اپریل کې عبدالغني غني د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړکړ. د باچاخان خورزي پوهاند جهان زیب
نیازلیکي چې د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیرشاه سوري او احمدشاه ابدالي په تګ لاره د عمل تابیا کول وه.»
په بنو کې د لویې جرګې پریکړه(۲۱ جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کې کوټلي سیاسي مطالب
خوندي شوي وو. د دغه حقوقي او تاریخي سند د اصل د کوپي (فکسیمیلي) لپاره ولولئ د المن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

[464] - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

[465] - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

[466] - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به را وګرځم د پوهاند طارق رحمن څېړنې ته: دی لیکي چې په «پاکستان کې پښتو دولتي (رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډېر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب (مالتي لينګوالیزم) سترګې نه پټوي په د ۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه «نه وه خوندي شوې».[467]

پاکستان کې د حاکمې طبقې («سالاریت») جګ پاټکي انګریزي استعمالوي، او د دې لپاره چې لږه پر مختللې صوبایي (ایالتي) حاکمه طبقه («پروونشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي (ازاد سکولز) چې باچاخان جوړ کړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعر عبدالغني غني وایي[468] چې هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.

عبدالغفورخان په (سیدو) کې په ۱۸۵۴ کې لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبار کې به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پشتو صحافت (په اردو ژبه کې)...[469]

یوه څوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» به نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردو ژبه کې وه. چلونکې یې خدایي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و (د سلطان صابر ذکر شوی اثر چې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چې د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. د لته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلې کیدلو لپاره ټینګار کیده، او دغه شان پښتنو او اداروته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کې (اګست او سپتمبر ۱۹۲۹م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت «دایمي» کوي. دغه شان د باچاخان غوښتنه دا وه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کې د «تدریس» وسیله وي[470]

دغه شان یو بل چا هم وړاندیز کړی و چې هر څوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوې وه چې یوه «پښتو اکیډیمي» دې جوړه کړي او هر کال دې ورته څلویښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیري پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوي وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

[467] - " ….. the census of 1971

[468] - دغنی خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

[469] - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

[470] - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity …. Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کی کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی.[471]
ډاکټرخان صاحب(دباچاخان مشرورور) هم غوښتل چی پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادرایشارداس او رای بهادرمهرچندخاننا ویناګانې، دصوبی دقانون سازی اسمبلی بحثونه[472]
په ۱۹۳۸م کی دډاکټرخانصاحب حکومت په دی بریالی شوچی دپښتنی سیمو په ښوونځیو کی لمړنۍ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خوعملاً دغسی ونشول. یانی پښتو دتدریس ژبه نشوه، بلکې پښتو به دیو مضمون په حیث ښودل کیدله.
پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده[474]
زما په اند ،انګریزانو غوښتل چی پښتو ژبه دې دپښتو دپیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي.
ښکیلاکګرحکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوابې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتاپه چی داصلي هیواد افغانستان سره یی دخپلوۍ او ورورولۍ مزي غوڅ کړي او دبې هویتۍ په سیند یی لاهو کړي. ولې به ښکیلاک ګره برتانیه دومره لیونی شی چی دپښتو ژبی دپرمختګ په واسطه دې دپښتنو هویت تأمین کړي.
پښتو خولاڅه کوئ چی انګریزانو فارسي ژبه هم په قضایی محکمو کی نشوه زغملی –ښایی په دې دلیل چی دافغانستان دربارخیلو پښتنو خپل دربارپه فارسی چلاوه؟ ښکیلاک ګروانګریزانو پښتو ژبه یواځې په غیر مهمو ، دطارق رحمن په وینا په «څنګونو ساحوکی» زغملی شوه چی «تمثیلی ارزښت» یی لاره. «نه به دقانون سازې اسمبلۍ قوانین په پښتو کی چاپیدل» اونه به یې دهغې هغو غړوته « دپښتو اجازه ورکوله چی په انګریزی پوهیدل »
دسوات میاګل عبدالودودچی دیوسفزو مشرو ، په ۱۹۲۲ کی دانګریزانولخوا دوالي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه دپښتو لپاره دپام وړژب سیاست غوره کړ:
۱ –پښتویی په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیسنونه یی په پښتو چاپ کړل چی په دفترونو او محکمو کی به استعمالیدل.
۲ –ولس او مامورین باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنۍ وظیفه کی وکاروي، او په لنډ ډول دې خپل اصلي ټکي معرفي کړي.
۳ –دسوات دوالی عبدالودود په هڅه یو خو کتابونه دبیلابیلو ژبونه په پښتوو ژباړل شول. خو د نورصوبه سرحد په شان، په سوات کی هم دتدریس ژبه اردو او انګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی دمسلم لیګ ګوند مشرانو غوښتل چی په پښتونخواکی دی ریفرنډم په پاکستان او هندوستان وشي.

---

471 - M. Mosharaf Babar, “ Zamung Jaba o Mung” (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
472 - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
473 D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
474 - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد، باچا خان غوښتل چې دغه ريفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب(«مای لایف انډ ستړګل»، نويډيلي، ۱۹۲۹،مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.
نصرالله خان نصرد «ادبي ټولي» منشي وچې په زيږز ۱۹۴۳ کې جوړشوی و. دی په دې کې لګيا وچې پښتو دې دژوند په ټولو ساحو کې عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتو شهيد» نوم ګټلی دی(مارټراف پښتو)ـله جنوبي وزيرستان نه د سياسي ايجنټ له خوا دصوبه سرحد دحکومت مشر سکرټري ته ليک، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی او نمبر۱۲/ايس۸ / ۴۹ ، نيشنل ډاکيومنټيشن سنټر –دپوهاند رحمن په حواله
په ۱۹۵۰ کې دصوبه سرحد قانون ساز ي اسمبلۍ چې دعبدالقيوم خان مسلم ليګ ډله پکې برلاسې وه، په محکموکې دانګريزي ژبې په ځای داردو ژبې داستعمال وړانديزوکړ. خوااردو ژبه په لومړيو(ټيټو) محکموکې کارېدله، اولوړې محکمې د پخوا په شان په انګريزي ژبه چليدلې. دپوهنې وزير مياجعفر شاه کاکاخيل په اسمبلۍ کې داسې دريځ ونيو: دپښتنې سيموپه ټولو لومړنيو او منځنيو ښوونځيوکې او په پوهنتون کې دې دپښتو مضمون درس ورکول کيږي.
خوواقعيت دا و چې پښتو ژبه دمعتبروښوونځيوانګړ ته نشوه ورننوتلی:[475]
دغه شان په حکومتي ښوونځيوکې چې پښتو پکې په لومړي اودوهم ټولګي کې د تدريس ژبه وه او ترپنځم ټولګي پوري حتمي مضمون و، پښتوپکې«سمه نه ښودل کيدله» (ډيډ ناټ ټيچ پښتو وېل). کله به دښوونکو کمښت وا وکله به زده کوونکي دېته نه تشويقيدل چې په خپله خوښه دپښتو مضمون په لوړو ټولګيوکې(شپږم ترلسم) تعقيب کړي.
ليکوال پوهاند طارق رحمن کاږي چې پښتو دتدريس دوسيلې(ميډيم اف اينسټرکشن) په ځيرحتی په لومړيو ښوونځيوکې(۱–۴ټولګيو) هم د۱۹۸۴کال پوري نه وه استعمال شوی. داهغه وخت چې دشوروي فوځونو په ضد دافغانانو دجهاد چيغه توده وه اوپه ميليونونو افغانان پښتونخوا ته کډوال شوي وو. که دپښتو وضعې ته په پاکستان کې کلک پام وکړو، دې پايلې ته به ورسيږو چې دپښتو مشکل د ژبې په سياسي اقتصاد کې پروت دی: دا واقعيت چې کارپه انګريزي او اردو ژبو کې ميندل کيږي، کورنۍ ولې دخپلو ماشومانو او ځوانانو وخت په پښتو ضايع کړي. په بله وينا، په پښتو کې زده کړه او دپښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی او مولده او ګټوره وظيفه نه لري. په پاکستان کې دپښتو ژبې دپرمختګ هڅوسينګاري (کاسميټک) جنبه لرله، نه واقعي وظيفوي. دپوهاند طارق رحمن په وينا:[476]
ډاکټر طارق رحمن په خپله څيړنه(پښتو لنګويچ اينډ ايډينټيټي –فورميشن اِن پاکستان) کې دې پايلې ته رسيږي:

---

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all.....Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."

[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې دپښتو «خوځښت دامپریالیزم په ضدو ، برتانویانو یې دبریالیتوب مخه ونیوله.»[477]
پاکستان هم چې دلویدیزدګټولپاره دجبهې دلیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، دپښتنو اود دوی د ژبې په ضدهغه لار خپله کړې ده چې انګریزان پرې روان وو.

زرڅیړی (توزند اکس) ،کلیفورنیا ، ۲۵جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

[477] - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــا یـــله

له ډیر پخوا راهیسې انسانانو د غوره (کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې ریښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیږي او مساوات په حساب. په حساب کی د یوې ټولـنې وګړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قدرت مقامونه، ټولنیز اتبار، او د کلتوري هویت اسانتیـاوې او امتیازونه راځي.

نـن د نړۍ د وګړو ستر اکثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتیا پکې بر لاسې ده. په بله وینا، د نړۍ خورا ډیر هیوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کی یې یو څو ګوتې په شمار یو ژبي دي.

افغانستان هم د نړۍ په هغو ګـڼ شمیر هیوادونو کی راځي چی په قـومي لحـاظ نامتجانس دي (د افغانستان خلک په څه د پاسه دیرش ژبو/لهجو غږیږي). افغانان هم باید د نـړۍ د ګڼ شمیر نامتجانسو ټولنو په شان لار وباسي او د خـپلو لرې او نږدې ګاونډیو یانو نـــه زده کــــړه وکـړي.

ژبه له دېنه ډیره ده چې یوازې او یوازې د افهام او تفهیم (پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې را ونډه شي. ژبه یوه «معـجزه» ده چې په وینا کې نه ځاییـږي، توپیر نه لري چې له کـومې څنډې نه ورته وګـورو.

که ژبه نه وای، دینونه به ناشونی وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپیوټر نیټ (کمـپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخوانۍ بې جسمه واقعیت (ژبې) سیوری دی.

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معـنوي کـلتور دیره یې توده ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یوازې د پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) لوښی نه دی، بلکې د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د بریښنایيزې ټکنالوجۍ په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازۍ وظیفه یې لا تر اوسه د هیوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره، ګډه ژبه، ګډ دین او ګډ تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي–سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څـومره چې د ملت کـیدا عناصـر ګڼ او غښتـلي وي، هغـومره د ملي-سیاسي تـړون بنسـټ کـلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هويت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وګڼله چې د يوه غير قابل ملاحظه اقليت(اووه عشاريه د رې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې يې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانيه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو يې وګټي او په پښتو يې وخټي». په غټ ګمان سره اروابناد ګل پا چا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغېړنې وضعې ته ګوته نيولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ور ننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غريبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سياسي اقتصاد (پوليټيکل ايکانُمي آف لنګويج) ويل کيږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کې د نړۍ شپږ زره ژبو/لهجو له مخې دې بيل بيل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبيعي ډول (د ژبو په چاپېريال کی) زده کړي. او سني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته بايد په ورکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمينه برابره شي چې دوه غښتې ملي/رسمي ژبې او لږ تر لږه يوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غښتې ګټې لري: يوه ګټه يې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غښو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نړدې والي ته لار پرانيځي. دوهمه ګټه يې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږتر لږه په يوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بيلا بېلو سيمو کې کار ميندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفايت عملا په خپل ملي کفايت غښتلی کولی شي. دې ته زمنه ويلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنيو محلي مورنيو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غښو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د انډ ول لپاره کوم تدبير نه ليدل کېږي.

په اوږده ډګر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د درې(۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غښتې ملي/رسمي ژبې او يوه بهرنۍ ژبه (لکه انګريزي او/يا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځای د غبرګون لوبنی (وسيله) شي، بويه دا چې د ژبې سياسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لو مړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ور وسپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې لیکل، لوستل او ویل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظیفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت د یو بل سره اوږه په اوږه روانیږي ، او په دې ډول د ژبې سیاسي اقتصاد د عدالت په ستنو ودریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملـــــــــونــــه

(الف) د هغـو هـيوادونو د نومونو لړی،چې په اساسي قوانينو کی يې د ژبې په اکلـه مقررات خـوندي شـوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan	**Barbados**	**Burundi**
Albania	**Belarus**	**Cambodia**
Algeria	**Belgium**	**Cameron**
Andorra	**Belize**	**Canada**
Antigua and Barbuda	**Benin**	**Cape Verde**
Argentina	**Bolivia**	**Central African Republic**
Armenia	**Bosnia & Herzegovina**	**China**
Austria	**Botswana**	**Comoros**
Azerbaijan	**Brazil**	**Congo (Democratic Republic of)**
Bahamas	**Brunei Darrusalam**	**Costa Rica**
Bahrain	**Bulgaria**	**Croatia**
Bangladesh	**Burkina Faso**	**Cuba**
Cyprus	**Iraq**	**Mauritania**
Djibouti	**Ierland**	**Mauritius**
Mexico	**Italy**	**Dominica**
Micronesia (Federated States of)	**Ivoray Coast**	**East Timor**
Moldova	**Jamaica**	**Ecuador**
Monaco	**Jordan**	**Egypt**
Mongolia	**Kazakstan**	**El Salvador**
Morocco	**Kenya**	**Equatorial Guinea**
Mozambique	**Kiribati**	**Eritrea**

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia Estonia Korea(People's Democ Republic)

Nauru Kuwait Ethiopia

Nepal Kyrgeyzstan Fiji

New Zealand Laos Finland

Nicaragua Latvia France

Niger Lebanon Gabon

Nigeria Liberia Georgia

Norway Libya,Arab Jamahiriya Germany

Oman Liechtenstein Greece

Pakistan Lithuania Grenada

Palau Luxembourg Guatemala

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) Panama Guinia

Papua New Guinea Madagascar Guyana

Paraguay Malawi Haiti

Peru Malaysia Honduras

Philippines Maldives Hungary

Poland Mali India

Portugal Malta Inndonesia

Qatar Marshall Islands Iran

Romania

Tuvalu Russian Federation

Uganda Rwanda

Ukraine Saint Lucia

United Arab Emiraets Saint Kitts and Nevis

Uzbekistan Saint Vincnet and the Grenadines

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa	Vanuatu
Saudi Arabia	Venezuela
Senegal	Viet Nam
Seychelles	Yemen
Singapoe	Yugoslavia
Slovakia	Zambia
Slovenia	Zimbabwe
Solomon Islands	
Somalia	
South Africa	
Spain	
Sri Lanka	
Sudan	
Suriname	
Sweden	
Switzerland	
Syrian Arab Republic	
Tajikistan	
Thailand	
Togo	
Tunesia	
Turkey	

(ب) د هغو هیوادونو د نومونو لړی چی اساسي قوانین یا د ژبې په اکله مقررات پکي نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library